

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Iveta Somerová

**Integrální přijetí /přijímání cizinců
Etický rozměr integrace ukrajinských
přistěhovalců v České republice –
mikrostudie**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Vojtěch Mašek, Ph.D.

Praha 2015

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Chotěboři dne 27. července 2015

Iveta Somerová

Bibliografická citace

Integrální přijetí /přijímání cizinců [rukopis]: Etický rozměr integrace ukrajinských přistěhovalců v České republice – mikrostudie: diplomová práce / Iveta Somerová; vedoucí práce: Mgr. Vojtěch Mašek, Ph.D. -- Praha, 2015. -- 69 s.

Anotace

Náplní práce je stručné shrnutí teoretických (humanitně-vědních) přístupů spojených s fenoménem přistěhovalectví a integrace přistěhovalců a formulace výzkumné otázky.

Fenomenologické zamyšlení nad přistěhovalectvím jako otevřeným pohybem existence v jejím celku (konkretizace Patočkova pojetí).

Časová struktura pohybu migrace.

Historický exkurz stručně popisující kontext a vývoj začleňování ukrajinských přistěhovalců do české (československé) společnosti.

Interpretace příběhů (interview) ukrajinských přistěhovalců (existenciální rámec, čas, transformace kulturního vědomí, rodinné vztahy).

Duchovní rozměr přistěhovalectví a integrace jako otevřeného putování (unikání vs. hledání zaslíbené země).

Integrace v sepětí rozmanitých perspektiv (z pohledu migranta, propouštějícího a přijímajícího společenství).

Závěr: Integrace jako riskantní výzva pro znejistěnou identitu. (Jací můžeme nebo naopak nemůžeme být?)

Klíčová slova

Migrace, integrace, pohyb, vztahy, rámec, výzva, perspektivy.

Abstract

The job description is a brief outline of theoretical approaches to the phenomena of immigration and integration and formulating a research question.

Phenomenological reflection of immigration as open movement of existence as a whole (inspired by the philosophy of Jan Patočka).

A time structure of migration movement.

Historical context of Ukraine immigrant integration into Czech (Czechoslovak) society.

Interpretation of stories (interviews) of Ukrainian immigrants (existential framework, time/historical condition, transformation of cultural and religious consciousness, family relationships).

Spiritual dimension of immigration and immigrant integration as open wandering (escape or seeking the Promised Land).

Integration of immigrants in a network of perspectives.

Conclusion: Integration as a precarious challenge for shattered human identity. (What can or cannot we be?)

Keywords

Migration, integration, motion, relation, framework, challenge, perspectives.

Počet znaků (včetně mezer): 166 082

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu diplomové práce Mgr. Vojtěchu Maškovi, Ph.D. za odborné vedení, za pomoc a cenné rady při zpracování této práce.

Obsah

Úvod	7
1. Migrace jako existenční rámec	20
1.1. Časová struktura pohybu migrace.....	20
1.2. Historický exkurz.....	27
2. Příběhy.....	30
2.1. Metodický přístup dotazování	30
2.2. Popis příběhů	33
2.2.1. První příběh – Vita	33
2.2.2. Druhý příběh – Táňa.....	37
2.2.3. Třetí a čtvrtý příběh – Katerina a Andrej	39
2.2.4. Pátý příběh – Helena.....	44
2.3. Existenciální rámec migrace u respondentů	47
2.4. Časová struktura migrace u respondentů	51
2.5. Transformace kulturního a náboženského vědomí respondentů.....	54
2.6. Rodinné vztahy/otázka identity	56
3. Duchovní rozměr	58
3.1 Migrace jako putování /Putování jako otevřené hledání v nejistotě..	58
3.2. Putování jako hledání země zaslíbené nebo útěk?.....	60
3.3. Přijetí nejistoty a rizika	62
4. Závěr.....	64
5. Seznam pramenů, literatury a použitých zkratk.....	66
5.1. Prameny	66
5.2. Literatura.....	66
5.3. Beletrie.....	68
5.4. Internetové zdroje	68
5.5. Seznam příloh	69
6. Summary.....	70
7. Přílohy	1

Úvod

V Římě, v roce 2002, vizionář a bývalý český prezident Václav Havel představil světu náš kontinent jako zvláštní případ: „Evropa má dnes nejen šanci předvést světu, jak mnoho národů může dobře spojit do jednoho velkého soustátí, ale má šanci inspirovat ostatní svět i jinak. Na vlastním případě předvést, že lze žít na této zemi dobře, i když důraz na takové hodnoty, jako je krása země či domu, blízkost druhému a ohled těm, kteří tu budou, až my odejdeme do říše stínů, převáží nad důrazem na tvorbu zisku či růstu hrubého domácího produktu.“¹ Je to snaha najít pro globální problémy řešení vycházející z globálně založené morálky.²

Je otevřenou otázkou, zda je vůbec možné, aby se tyto vize naplnily, ale obraz Evropy jako lákavého prostoru pro dobrý život zůstal. Je to obraz Evropy jako svobodného otevřeného prostoru, ve kterém se člověk může seberealizovat mezi sobě rovnými a zároveň má možnost ukázat svou výjimečnost. Zvládne ale Evropa své náročné cíle? Má zkušenosti s integrací bohatých a chudých, tedy s integrací tuzemských odlišných lidí. Evropa má za sebou zkušenost s dobyteli, ale až do doby před několika desetiletími nikdy nemusela řešit problém integrace přistěhovalců, kteří jsou skutečně „cizí“. Dnes se již nedá pochybovat o tom, že je obléhána a přijímá přistěhovalce především proto, že je nedokáže zastavit. Proud přistěhovalců sílí a Evropa jako cíl putování se velice důrazně začíná ptát po důvodech jejich příchodu.³ Klade si otázky: Co všechno vyhání lidi ze zemí jejich původu? Které důvody mají největší váhu a vytlačují lidi k odchodu z domovů: krize sociální sféry, vysoká nezaměstnanost, fenomén vzniklé chudoby, problematická dostupnost lékařské péče a vzdělání, nebezpečí a zvýšená kriminalita, etnická diskriminace, politické důvody? Jejich souběh?⁴ Nebo je to celkový rámec, který nelze vysvětlit pouhým shrnutím těchto faktorů? Jak bude probíhat integrace „odlišných a cizích“ lidí odjinud? S kým chceme žít? Co je vydařená integrace? Neměli bychom se více zabývat touto částí fenoménu přistěhovalectví? Chceme žít v multikulturním nebo pluralitním prostředí? Která volba je lepší a z jakého pohledu?

¹ HAVEL, Václav: projev „*Evropa a s svět*“; italský senát, Řím 2002.

Online: << http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=22_projevy.html&typ=HTML>> [cit. 2-5-2015].

² PŘIBÁŇ, Jiří: *Jací můžeme být*. Praha 2004.

³ SARTORI, Giovanni: *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci Esej o multietnické společnosti*. Praha 2011, s. 70-71.

⁴ SLÁDEK, Karel: *Ruská menšina a česká společnost. Východiska transkulturní komunikace*. Ostrava 2015, s. 13.

Putování je plné nejistot a nelze ho oddělit od neméně přirozené snahy člověka postarat se o svou bezprostřední obživu, ale také o svoji bezpečnost, svůj život a život svých nejbližších – v putování se tak zrcadlí prvek zodpovědnosti člověka za svůj život.

V dnešním složitém světě ho navíc umocňuje zprostředkovaný obraz světa, kde je předkládán rozpor světa jistoty a světa nejistoty. Čím je migrace? Putováním, hledáním nebo útekem, vypuzením? A čím je integrace? Pouhým zakotvením nebo novou existencí téhož člověka?

Výchozí stav výzkumu:

Problém přistěhovalectví je ve stejné míře tématem současné občansko-institucionální praxe, jako různých oborů společenských věd. Od zvoleného přístupu a náhledu těchto oborů k fenoménu přistěhovalectví se odvíjí i konkrétní důrazy a návrhy na věcná řešení. Dříve než se pokusíme zformovat vlastní východisko práce, rádi bychom tyto náhledy stručně přiblížily

Otázky migrace a integrace, souhrnně fenomén přistěhovalectví, nacházíme v referenčním rámci zejména humanitních věd. Protože tento fenomén, nemá pro svou složitost a komplexnost vlastní výzkumný rámec, každá z věd, která se jim zabývá, zkoumá uvedená témata z jiného úhlu, jinak je hodnotí a jinak vysvětluje, má svá vlastní paradigmaty a platformy.

Přístup ekonomie: Témat souvisejícím s přistěhovalectvím se dotýkají ekonomické studie o dělbě práce, o primárním a sekundárním trhu práce, propojování trhů. Ekonomické studie o přistěhovalectví se zabývají osudem pracovníků, kteří dokážou pracovat jen manuálně a jejich umístěním nebo spíš odsouváním na okraj soutěživého globalizovaného trhu založeného na dematerializaci ekonomiky a technizaci. V těch samých souvislostech řeší přesuny specializovaných pracovníků a dopady jejich odchodů. Ekonomové zdůrazňují hospodářský význam přistěhovalectví do Evropy kvůli stárnutí našeho kontinentu. V souvislosti s migrací používají termíny jev, děj, motor, hrozba, řešení, cíl, komplikace, výhoda. Ekonomická věda celosvětově přetváří strukturu pracovních trhů, stojí v pozadí fenoménů globality a globalizace, jako komplexu procesů podmíněných globalitou. V současnosti světa dominují metody outsourcingu a offshoringu, jako zjednodušené exploatace personálních a materiálních zdrojů, cirkulace spekulativního kapitálu se všemi souvisejícími dopady – především ve smyslu spojování národních ekonomik, ovlivňujících povahu a rozsah pracovní poptávky a nabídky, vytvářejících tlak na vlády jednotlivých států ve směru uvolnění počtu

pravidel mobility pracovních sil což přímo souvisí s migrací.⁵ Na uvedené metody je možné se dívat i jinak: jako na druh racionality zasazený do celkového pole lidského života. Ve vztahu k praxi: hospodárnost. Z pohledu mé práce: Středoevropský pracovní trh je relativně otevřený s malým rizikem deportací. Naše země je velmi přitažlivá zejména pro migranty ze zemí bývalého Sovětského svazu. S tím, jak se mění migrační vzorec Česka, mění se i pohled na přistěhovalce. Migrující jedinec racionálně posuzuje náklady a výhody, které mu z migrace plynou, na základě toho se rozhoduje k přesunu ze země svého původu. Racionálně uvažuje o výdajích a užitku v určitém časovém horizontu. Migraci přitom nelze vysvětlit pouze příjmovými rozdíly mezi zeměmi. Ve vztahu k integraci: Maximalizace užitku vytváří rámec rozhodování, zda je výhodnější zůstat nebo se přesunout do jiné země. Tématem migrace v souvislosti s ekonomickými procesy se zabývá řada autorů, tvůrců migračních teorií: Ernest George Revenstein/vznik push-pull teorie (1885-1889); Alfred Cort Haddon/ téma přistěhovalectví (1911); Wiliam Issac Thomas, Florian Znaniecki/koncept disorganizace (1918-1920); Robert Ezra Park/čtyři základní potřeby migranta (1925); Arthur William Lewis/neoklasická makro teorie ekonomické rovnováhy (1954); Gunnar Myrdal/teorie kumulativní příčiny (1957); Donald J. Bogue/pusch-pull teorie v neoklasickém duchu (1963); Michael P. Todaro/neoklasická mikro teorie ekonomické rovnováhy (1969); Immanuel Wallerstein/teorie světových systémů (1974); Michaela J. Piore/teorie dvojího pracovního trhu (1979); Greeme J. Hugo/teorie sítí (1981); Jamex T. Fawcett/teorie migračních systémů (1989); Oded Stark/nové ekonomické přístupy (1985 – 1991); Douglas S. Massey/institucionální teorie (1993); Steven Castles/historicko-strukturalistický přístup (1998).⁶

Přístup demografie: V Evropě se v současné mění migrační trajektorie. Demografie se zabývá základním tématem - projekcí obyvatelstva České republiky, tedy: stárnutím populace, očekávaným vývojem plodnosti (a úmrtnosti) a vývojem zahraniční migrace.⁷ V souvislosti s migrací používá termíny: stárnutí Evropy, snížená porodnost, zahraniční migrace. V souvislosti s mou prací: analýzy vývoje zahraniční migrace. Autor: Ladislav Rabušic: Česká společnost stárne; Květa Kalibová: Demografie (nejen) pro demografy.

⁵ Kombinace outsourcingu a offshoringu znamená, že dochází k tomu, že renomované firmy z různých oborů zadávají výrobu komponent do rozvojových zemí, přičemž sledují, aby tam byla dodržena požadovaná kritéria kvality jako jejich jediný požadavek. Online: <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Outsourcing>> [cit. 13-07-2015].

⁶ VOJTKOVÁ, Michaela: *Teorie mezinárodní migrace* (20.4.2005) Online:

<<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=253&lst>> [cit. 26-7-2015].

⁷ KRETSCHMEROVÁ, T. - ŠIMEK, M. *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2050*. Demografie 2004, roč. 46, č. 2, str. 91-99. (2004) Online: <http://demografie.info/?cz_prognozyprojekcecr> [cit. 26-7-015].

Přístup klasické sociologie: Migraci zkoumá jako systémový prvek společenského systému a jeho okolí a eventuální zdroj konfliktu (sociologie města). Jejím tématem je migrace v širším kontextu globalizace (zkoumá aspekty života v postmoderní společnosti), sociální integrace a integrace na pracovním trhu. V souvislosti s migrací používá termíny: migrace, sociální integrace, společenský systém, postmodernita, hodnoty, hodnotové statky. Ve vztahu k mé práci: Společenský systém funguje jako živý organismus, který je schopen se diferencovat od svého okolí (oficiální a neoficiální názor na migranty ze SSSR v roce 1971), se kterým komunikuje a vytváří vlastní struktury – tuto skutečnost je možné si ověřit pouze z vyprávění zevnitř daného systému. Pro pohled na horizonty mých respondentů mi byly oporou i závěry výzkumu sociologa Dušana Drbohlava (2009-2010): jako společnost jsme světu předložili objednávku po zahraniční pracovní síle. Podle závěrů tohoto výzkumu stojí za touto objednávkou nedostatečná harmonizace poptávky a nabídky na našem trhu práce; nízká motivace k práci domácí populace, za kterou stojí poměrně štědrý podpůrný sociální systém; vysoce zdaněná cena práce obecně a příjmu zvláště; malá ochota k intenzivnější sociální a prostorové mobilitě u domácích pracovníků; vysoká společenská tolerance a poměrně častá realizace neoficiální práce v české populaci komplikující boj s neoprávněnými ekonomickými aktivitami migrantů a stárnutí domácí populace⁸. Pomáhaly mi předporozumět v hledání odpovědí na otázku: Zda tady jsou ukryté pobídky pro imigranty všeho druhu? Představitelé: August Comte, Herbert Spencer, Karel Marx, Ferdinand Tönnies, Georg Simmel, Max Weber, Emile Durkheim, Vilfredo Pareto, Niklas Luhman, Manuel Castells. Autoři: Miroslava Rákoczyová, Robert Trbola (eds.): Sociální integrace přistěhovalců v České republice; Zygmunt Bauman: Úvahy o postmoderní době; Jiří Příbáň: Jací můžeme být?; Jan Keller: Úvod do sociologie.

Přístup sociální geografie: V souvislosti s migrací tato věda zkoumá souvislosti podobnosti imigračních vzorců nových evropských imigračních zemí s historickými vzorci starých zemí; identifikací hlavních rysů migračních politik těchto zemí, jejich systematizací a vyhodnocením efektivity; navržením spolehlivého analytického nástroje pro předpověď imigrace v celé její mezinárodní komplexnosti. V souvislosti s migrací používá termíny: migrační přechod, cizinec a vnímání cizinců, migrační a integrační realita a politika Česka, empirický výzkum, vytlačující a přitahující faktory. Zkoumá dynamiku a dopady migrací. Z pohledu mé práce: Ze sociálně-geografického přístupu jsou to vytlačující a přitahující faktory. V tomto kontextu je to otázka: Čím je Česká republika přitažlivá pro imigranty

⁸ DRBOHLAV, Dušan a kol.: *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha 2010, s. 158.

z Ukrajiny? Škála přitahujících faktorů: geografická poloha Česka, kulturní dědictví, nárůst objemu neprestížní a méně lukrativní práce, kterou odmítá vykonávat místní populace. Disponibilita České republiky souhrnem vzájemně propojených přitahujících faktorů pro migranty ze zemí bývalého SSSR a především Ukrajiny⁹. Škála vytlačujících faktorů: nízká životní úroveň na Ukrajině, sociální kataklysmata, dostupnost informací, nízká cena a dostupnost mezinárodní dopravy. Autor: Dušan Drbohlav a kol.: Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme a kam jdeme; Karel Sládek: Ruská menšina a česká společnost. Východiska transkulturní komunikace; Eva Pavlíková, Karel Sládek a kol.: Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR.

Přístup kulturní antropologie: Z hlediska migrace se snaží uchopit obraz člověka v přes kulturu, síť symbolických významů, zvyklostí, rituálů a představ, v níž je zapleten. Zkoumá migraci jako plodnou výměnu, jako střet kultur a jejích segmentů. Ve střetech kulturních vzorců se trochu utápí individuální osud přistěhovalce. V souvislosti s migrací používá termíny ztotožnění se, vnitřní prožívání, hodnoty. Ve vztahu k mé práci: Vnitřní prožívání světa, který je pro nás, lidi žijící v srdci Evropy přirozeným, pokud je přichozí do něho pouze puzen, může být velmi složité. Nelze se vyhnout úvaze o jisté míře nedostatku a odříkání, přemáhání překážek. Existence člověka, jeho bytí je velmi složité a je mnoho činitelů působících strasti v jeho bytí, které ve svém důsledku mohou způsobit, že člověk přicházející do tohoto prostoru je ním zklamán, není ním přijat, nebo on sám nechce tento prostor a její hodnoty přijmout a vrací se. Lze pochopit jeho rozhodnutí? Proč je tomu v jednom případě tak a ve velmi podobném jinak? Lze předběžně porozumět jak pohybu zpátky, tak rozhodnutí zůstat? Autor: Zuzana Lehmannová a kolektiv: Paradigmata kultur.

Přístup politologie: V souvislosti s migrací řeší témata mocenských tlaků, politického uprchlictví, migrace v důsledků sociálních kataklyzmat; institucionální podmínky a bariéry ve smyslu daných vnějších faktorů, které se bezprostředně netýkají toho, jak jim migranti nebo přijímající společenství rozumí. V souvislosti s migrací používá termíny: přistěhovalci, stát, regulace migrace, mezinárodní vztahy, globalita a globalizace, multikulturalismu, pluralita, politikum. Ve vztahu k mé práci: Je to právní jistota, otázka získání občanství a přístup do zdravotního a sociálního systému. Z pohledu mých respondentů vnímám jejich tázání: jaká budou řešení otázek o socioekonomických dopadech migrace, řešení důsledků mobilizujících

⁹ ČERNÍK, Jan: *Migrační potenciál SSSR, Ukrajina, Moldavsko, Bělorusko, problematika ekonomické migrace*. In: UHEREK, Zdeněk (ed.): *Migrace do České republiky, sociální interakce a lokální společnosti v zemích původu*. Praha 2004, s. 69. Citováno podle POPELA, Josef: *Ukrajinská pracovní migrace do České republiky. Legální a nelegální svět migrace*. Praha 2007, s. 28. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Katedra obecné antropologie.

protiimigračních nálad a kam vyústí náznaky blokování liberálnějších přístupů, jak zasáhnou do jejich životů?¹⁰ Předporozumění: Reakce subsidiárních společenství, kterých role v přijímání přichozích cizinců je neopomenutelná, včetně našich vlastních, je obestřena nejistotou. Jsou naše emoční rámce jako cílové země skutečně dobře nastaveny na přijímání přichozích?

Přístup morální/politické filosofie: Ve vztahu k migraci zkoumá hodnotové pozadí imigračního statutu a imigrační politiky; zkoumá integraci jako výraz hodnotového rámce a předpokladů praktického fungování demokratického státu; řeší univerzalitu lidských práv v protikladu k multikulturalismu. V souvislosti s migrací používá termíny: obecná práva, lidská práva, teorie spravedlnosti, význam druhých, závazek, povinnosti, vnitřně špatný čin. Ve vztahu k mé práci: Způsob přístupu k definici problémů orientací na praktickou argumentaci, spíše než zkoumat metafyzické předpoklady smyslu migrace jako takové, tedy použití ontologicko-fenomenologického přístupu. Představitelé: Immanuel Kant, Hans Kelsen (přirozené právo), John Rawls, Robert Nozic, Charles Margrave Taylor. Autor: Charles Margrave Taylor a kol: Zkoumání politiky uznání; Bernhard Sutor: Politická etika; Jan Patočka: Tělo, společenství, jazyk, svět; Jan Patočka: Přirozený svět jako filosofický problém.

Etické pojetí: Ve vztahu k migraci kombinuje morálně-filosofické a teologické pojetí. Je reflexí těchto témat. Zabývá se hodnocením migrace ze základních principů křesťanské sociální etiky- principu personality, solidarity a subsidiarity. Také popisem a reflexí témat migrace a integrace v Bibli. V souvislosti s migrací používané termíny: citace z Bible, biblická hermeneutika, přijetí cizince ve Starém zákoně, přijetí cizince v Novém zákoně, sebeidentifikace jako cizince. Ve vztahu k mé práci: Snažím se položit základní otázku smyslu migrace a kdy je integrace vydaření z pohledu zevnitř. Ke spirituálním kontextům se vrátím v kapitole č. 3: Duchovní rozměr, v části 3.1: Migrace jako putování. Autoři: Petr Štica: Cizinec v tvých branách. Biblické podněty pro etickou reflexi migrace; Petr Štica: Migrace a státní suverenita. Oprávnění a hranice přistěhovalecké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky; Grace Davieová: Výjimečný případ Evropa. Podoby víry v dnešním světě; Max Picard: Člověk na útěku; Gaston Bachelard: Poetika priestoru.

Přistěhovalectví, které ze svého pohledu uvedené vědy zkoumají, v sobě pojí migraci a integraci. Jsou to mnohovrstvá témata, příčiny, ale i důsledky změn.¹¹ Pohledy věd se na ně

¹⁰ BOSWELL, Christina: *European Migration Policies in Flux. Changing Patterns of Inclusion and Exclusion*. London 2003. Upraveno jako studijní text.

¹¹ VOJTKOVÁ, Michaela: *Teorie mezinárodní migrace* (20.4.2005) Online: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=253&lst>> [cit. 26-7-2015].

různí, každá se dívá se na jinou část horizontu téhož. Protože ale popisují, řečeno slovy filosofa, fenomenologa Jana Patočky „přirozený svět“, ve kterém se v čase, ve kterém jsem psala tuto práci, odehrávaly osudy pěti ukrajinských imigrantů, bylo nutné se jich rámcově dotknout i když moje téma je daleko subtilnější: Je hledáním pocitu přijetí v emočním rámci individuální integrace.

Vymezení tématu práce:

Moje práce je zaměřena na migraci a integraci, cíleně na hledání pocitu přijetí v emočním rámci individuální integrace. Je věnována tématům putování a přijetí, ve významu zakotvení. Cílem je představit migraci jako existenciální pohyb v jeho nejednoznačnosti, jako cestu s otevřeným koncem a jejím tématem, tím, co jsem se snažila hledat ve vyprávěných příbězích, je zmapování imaginárních momentů individuálních prožitků přijetí.

Jaký je tedy můj přístup: Je to snaha postihnout současně dynamiku odpoutání se od jedné reality a přijetí druhé reality v etické dimenzi. Ve filozofické rovině pochopit napětí mezi odpoutáváním a přijímáním, s tím že odpoutání neznamena úplnou ztrátu původního smyslu. A stejně tak, že připoutat se k něčemu novému neznamena, že v tom novém člověk úplně zakořenil. Kladu si otázku z fenomenologického hlediska: Je dobré nebo špatné se odpoutat a integrovat? Je dobré zachovat si své základní kulturní vzorce a předávat je dál, nebo je to špatné a je lepší úplně splynout s přijímající společností? Co dělá integraci lidsky vydařenou?

Metodou mikrovýzkumu, formou strukturovaných rozhovorů, budu zkoušet najít a zmapovat tyto prožitky, najít fenomén, kterému rozumím jako hypotetickému emočnímu rozhraní, momentu, za kterým se nachází bytí v přijetí. Jeho součástí je popis prožívání bytí v nepřijetí, které se nachází před touto hranicí. Pro lepší reflexi putování a začlenění, porozumění pohybům existence vycházejícím z časovosti, jsem si vybrala pět velmi specifických příběhů.

Položila jsem si otázku, zda je možné v lidském vyprávění zachytit hypotetický zlomový moment, ve kterém se přichodzí člověk cítí být „uznán“? Zda vyprávějící dokáže popsat bod, moment, rozhraní, ve kterém vrcholí jeho každodenní, dlouhodobý zápas o přijetí, ve kterém se ONI mění na MY?

Příběhy jsem si nechala vyprávět Ukrajinci. Můj výběr byl záměrný. Motivovala mě jednak škála propojených ekonomických tlak/push a tah/pull faktorů, pro které je Česká republika zvláště přitažlivá právě pro Ukrajince, a také mě motivovala historie pracovní migrace Ukrajinců na území Česka potažmo Československa, z hlediska které je Česko desetiletí tradiční zemí ukrajinské migrace za prací, ale také je Česko potažmo Československo zemí, do které jednak průběžně, jednak v několika vlnách emigrace

přicházeli Ukrajinci a postupně se v tomto prostředí asimilovali. S historickými fakty ukrajinské migrace na naše území se ale zabývám pouze podpůrně, ve vztahu k cílům mého zkoumání.

Pro zdokumentování a pochopení procesu integrace z emočního hlediska, používám popis jednotlivých dějů. Viděno očima integrovaných imigrantů je to převyprávění konkrétních důvodů motivujících je pro odchod, průběh odcházení a zpětný pohled na vlastní migraci a průběh integrace. Dobu momentu integrace jsem, z důvodu lepšího pochopení, rozprostřela do delšího časového úseku, který zahrnul dvě historické etapy jedné země: původně Československa a dnes Česka. Za úkol jsem si postavila etické zhodnocení tohoto procesu, ale nikoliv z hlediska prakticko-etického přístupu, který se příliš nezabývá otázkou migrace jako způsobu bytí ve světě v jeho celku tj. zvolení si této možnosti z celkového okruhu životních možností, ale jako pohybu vedoucí ke druhému přijetí v kontextu Patočkových tří základních životních pohybů: přijetí, sebezprodloužení a pravdy jako otřesu daného smyslu. Kladu si otázku, zda je přijetí v nové zemi konkrétním momentem – jedním silným prožitkem nebo je dějem – otevřeným pohybem. Nebo je to praktický proces - řada jednání probíhající na různých institucích ukončena předáním konkrétního rozhodnutí a co je z pohledu imigranta převzetí tohoto dokladu?

V pozadí vytlačujících a přitahujících faktorů tentokrát nikoliv ekonomických, je skrytá celková dynamika životního pohybu, kterou bych chtěla zachytit ve vzájemných souvislostech a vnímat je na pozadí lidské existence.

Právě proto všechno jsem požádala pět ukrajinských imigrantů o jejich vyprávění, o jejich pohled na to, jak si stojí tváří v tvář tomuto světu. Jak v sobě pojí to, co bylo a to, co je, jak první ovlivňuje druhé a jak to vnímají. Zda ze svého dnešního pohledu hodnotí své dávné rozhodnutí jako dobré.

Tématem mé práce, tím, co jsem se snažila hledat ve vyprávěných příbězích, bylo, jak jsem již uvedla výše, zmapování imaginárních bodů individuálních prožitků přijetí, od kterých tyto lidé sami sebe chápou jako být plně a integrálně přijati do konceptu naší, české a dřívější československé společnosti.

Moje výzkumná otázka zní: Co je smyslem pohybu migrace-integrace v celku lidského života?

Abych na příbězích respondentů dokázala postihnout rozměr putování a rozměr přijetí, položila jsem si několik základních otázek. Z hlediska časovosti a dějinnosti: Co znamená putování a co znamená přijetí? Co dělá migraci migrací? V etické rovině: Co dělá integraci

lidsky vydařenou? Je dobré nebo špatné se odpoutat a integrovat jinam? V duchovní rovině: Co dělá lidskou migraci tajemnou a lidskými prostředky nesdělitelnou? Jaký je smysl migrace v celku lidského života a v celku vztahu ke světu, v konkrétní dějinné situaci – co způsobuje, že se dřív uzavřený celek otevírá k rozmanitosti lidských perspektiv?

Odpovědi na uvedené otázky se snažím najít na základě hermeneuticko-fenomenologického přístupu, kdy tedy oba pojmy, migraci i integraci nepovažuji za již vysvětlenou realitu s daným smyslem. Ale vnímám ji spíše jako svébytný, dějinně situovaný, otevřený pohyb v životě člověka. Inspiruji se filozofem Janem Patočkou, jeho pojetím trojího pohybu lidské existence – jako realizace a uskutečňování možností, kterými jsme. Je to částečný pohyb složený z jednotlivých pohybů v celkovém pohybu. U člověka je celkovým pohybem jeho život. Aby vůbec mohl žít, musí být zakotven v místě, kde se naučí vnímat z perspektiv věcné souvislosti a z pohybů vládu a výraz živé bytosti. Pohyb zakotvení, kde v počátku je ty před já, je místo, kde se vytváří prastruktura, všeobecný rámec lidského světa, je místo, kde je člověk akceptován, přijat blízkými bytostmi. Ve druhém základním pohybu, sebeprodloužení, člověk sám sebe vnímá, jako toho, kdo obstarává, kdo dovede, kdo má za úkol, komu náleží funkce a role a lidem kolem sebe jako samostatným centrem možností, které se realizují. V porozumění bytí realizuje rozhodnutí. Tímto rozhodnutím je vykročení do jiné reality, migrace jako dalšího pohybu. Toto rozhodnutí je sebepřekročení. Nevzdáváme se domova, neustále platí domov a cizota. Dochází ke změně sebeprojekce, doma se obracíme k věcem, při neexistenci domova k lidem, bojujeme. Procházíme druhým narozením, kdy se prostřednictvím jazyka opět učíme vnímat z perspektiv věcné souvislosti a skrz slova rozumíme výrazům živých bytostí. Překročením sami sebe se dostáváme ke druhému zakotvení. Pokud je integrální, vytvoří se nová vazba: domov – cizota. Ale je tu určitá specifičnost, pohyb migrace je únik z prostoru první akceptace v nejistotě, zda budu akceptován v novém prostoru.¹² Kladu si další otázku, zda samotné potýkání se se situací těch, kteří se ucházejí o naše přijetí, nevystavuje i nás, naše přijímající společenství, ale také opouštěné společenství, tázání po vlastní identitě. Zda i toto tázání a hledání odpovědi není možné považovat za putování nového druhu. V jejích odpovědích hledám jaká mravní napětí a dilemata v sobě toto hledání nese. Proto se použitý výchozí hermeneuticko-fenomenologický filozofický přístup se snažím propojit s přístupem etickým, s přesahem do oblasti křesťanské teologické etiky.

¹² PATOČKA, Jan: *Přirozený svět jako filozofický problém*. Praha 1992, s. 231 – 251.

Jestliže lze migraci pochopit jako svébytný a otevřený životní pohyb, který se v určitém smyslu uniká vnějším kategoriím, objektivisticky pojatým speciálním vědním výzkumům a společenským strukturám, domnívám se, že může být přínosné, podívat se na tento problém v jisté mikroperspektivě, kde je mnohoznačnost svébytného a otevřeného životního pohybu lépe čitelná. Proto jsem si zvolila metodu mikrostudie založené na reflexi pěti příběhů konkrétních přistěhovalců vystavených naléhavosti etických dilemat spojených s imigrací a integrací

Nechci opomíjet ani mnohoznačné aspekty transformace kulturního vědomí a náboženského přesvědčení, ovšem převážně s ohledem na konkrétní dějinnou situaci konkrétních imigrantů jakoby ve zdvojené perspektivě migrantů, přijímacího i vypouštěcího společenství a v rozmanitosti perspektiv v konkrétních dějinných situacích, tedy v celkovosti vztahu ke světu jako celku. Hermeneutický rozměr v tomto kontextu představuje sledování vztahování se v řeči – určitá nesdělitelnost, která stojí v pozadí toho, jak danou skutečnost respondent popisuje. Je to možný pohled na skutečnost sdělení, kterým se budu zabývat pouze okrajově.

Zároveň bych se ráda zaměřila na zvláštní časovou perspektivu migrace jako životního pohybu. Mým cílem je tuto perspektivu popsat jako základní napětí, které se projeví již ve skutečnosti rozhodování. Pak nadčasovou perspektivu v množině časovosti, jako nepřekročitelné napětí mezi dlouhodobou dynamikou opouštění a hledání, přijetí a odstupu, vykořenění a znovu zakotvení a imaginárním ale pocíťovaným „momentem zlomu“, v němž je možné z různých perspektiv konkrétní integraci považovat za vydařenou. Nejde tady o vydařenost primárně, ale o jednotlivé „momenty zlomu“ v nichž je imigrant přijat – on sám se cítí být přijat, vnímá své přijetí. Mým cílem tedy není vypreparovat emoce, ale postihnout celek naladění, postihnout iracionální přístup ke světu.

Těmito dvěma klíčovými otázkami se chci zabývat v konkrétním kontextu současné imigrace a integrace Ukrajinců v České republice. Mým cílem proto nejsou syntézy dat a společenských podmínek ukrajinské komunity jako takové, z pohledu makrostruktur imigrační nebo sociální politiky, mou cestou, kterou se pokouším jít je forma etické mikrostudie, která na příkladu několika lidských osudů ukrajinských přistěhovalců ukazuje složitou a nejednoznačnou dynamiku imigrace jako otevřeného putování. Na příbězích pěti Ukrajinců a v některých případech také jejich životních partnerů, jsem se pokusila zachytit zmíněnou celkovou dynamiku integrace konkretizovanou a konkrétně rozpracovanou v následujících otázkách. Položila jsem tyto otázky:

1. Proč jste začal uvažovat o možnosti opustit Ukrajinu a odjet do České republiky?
Podotázka: Jaké byly Vaše pracovní a životní podmínky na Ukrajině?
2. Jaké byly důvody, které ovlivnily Vaše rozhodnutí pro Českou potažmo Československou republiku?
Podotázka: Uvažoval jste i o odjezdu do jiných zemí, pokud ano – do kterých?
3. Jak jste vnímal nebo vnímáte Vy a Vaše prostředí Českou republiky a její renomé?
4. Jaká byla a jsou úskalí Vaší cesty v procesu integrace na cestě k nám, administrativní, sociální, jiná.
5. Co bylo rozhodujícím momentem Vašeho rozhodnutí vycestovat a rozhodujícím momentem pro Váš pocit přijetí nebo přijetí?
6. Jaké byly začátky Vašeho pobytu v České republice potažmo Československu bezprostředně po Vašem příjezdu?
Podotázka: A jaký byl Váš pobyt později?
7. Jaké bylo Vaše setkávání s institucemi v oblasti hledání práce i mimo ni?
Podotázka: Jak hodnotíte činnost českého státu a ukrajinských zprostředkujících organizací a jakou strategii jste použila k legalizaci svého pobytu?
8. Jak zasáhla Vaší migrace do Vašeho života a života Vaší rodiny?
9. Jste hrdí na svůj ukrajinský původ, národ a kulturu? Považujete se za vlastence?
10. Je pro Vás osobně důležitá náboženská víra a ovlivnila nějak způsob Vašeho života v České republice potažmo v Československu?
Podotázka: V čem a jak?
11. Jaké jsou Vaše zkušenosti s českými nebo slovenskými lidmi? Jak se na tyto zkušenosti díváte s odstupem?
12. Jak byste porovnali svoji životní perspektivu na Ukrajině a v České republice nebo Československu?
13. Co ve svém životě považujete za nejdůležitější? Které hodnoty nejvíce preferujete?
Podotázka: Pomáhal Vám Váš hodnotový systém v začleňování a vnímáte, že by se nějakým způsobem změnil?
14. Jak Vy sám/sama celkově a z emocionálního hlediska hodnotíte své přijetí v cílové zemi?
15. Dokážete konkrétně popsat zlomový moment nebo momenty, kdy se pro Vás cizina stala domovem?
16. Jak hodnotíte Vaše současné vazby s původní rodinou a jak se případně změnily? Jak jsou Vaší rodinou přijímání Vaší životní partneri?

17. Považujete nyní Českou potažmo Slovenskou republiku za dobré místo pro život?
Podotázka: Dokázali a chtěli byste se vrátit?
18. Jaké je Vaše pojetí dobrého života? Posun do roviny obecné etiky.

Připravené otázky jsem pojala spíše jako motivační vodítko vymezující tematické pole rozhovorů s respondenty a k podnícení jejich samostatného vyprávění a reflexe, které umožnilo skloubit ztotožnění s příběhem s kritickým odstupem vůči němu.

Práce je reflexí průběhu migrace a integrace pěti Ukrajinců, čtyř žen a jednoho muže. Je hledáním odpovědi na otázky: kdy se jejich putování změnilo na přijetí. Bylo jejich putování útekem, hledáním, vypuzením? Odpověď je ukrytá v jejich příbězích, v potencionálních souvislostech jejich zkušenosti pocitu přijetí v emočních rámcích individuální integrace. Je možné ale ve vyprávění zachytit a zobecnit hypotetický zlomový moment, ve kterém se přichodící člověk cítí být „uznán“. Popsat moment, ve kterém vrcholí jeho každodenní, dlouhodobý zápas o přijetí, ve kterém se ONI mění na MY? Otázka je jak v rámci mikrovýzkumu tyto prožitky najít a zmapovat, popsat fenomén, kterému rozumím jako emočnímu rozhraní, za kterým se nachází bytí v přijetí. Jeho součástí je popis prožívání bytí v nepřijetí, které se nachází před touto hranicí.

Proto, pro lepší reflexi putování a začlenění, porozumění pohybům existence vycházejícím z časovosti¹³, jsem tato vyprávění rozprostřela v čase a s dostatečným odstupem pro zpětnou reflexi.

Popis jednotlivých dějů, je viděno očima integrovaných imigrantů, prosté převyprávění konkrétních důvodů motivujících je pro odchod, popis průběhu odchodu a zpětný pohled na vlastní migraci, průběh integrace a jejich zhodnocení ve smyslu dobrý nebo špatný. Cílem mé práce je tedy etické zhodnocení tohoto procesu, ale nikoliv z hlediska prakticko-etického přístupu, který se příliš nezabývá otázkou migrace jako způsobu bytí ve světě v jeho celku tj. zvolení si této možnosti z celkového okruhu životních možností, ale jako pohybu vedoucím ke druhému přijetí v kontextu Patočkových tří základních životních pohybů: přijetí, sebezprodloužení a pravdy jako otřesu daného smyslu. Ke každé skutečnosti přiřazuji tázání, zda je konkrétním momentem nebo dějem, a to ze strany účastníků, přijímajících společenstev a společenstev, od kterých se vyprávějíci odloučili. Jak je vnímána integrace mých respondentů i skrz jejich odloučené rodiny.

Struktura práce:

¹³ PATOČKA, Jan: *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha 1995, s. 104-107.

V úvodu své práce se snažím objasnit svůj výchozí přístup, popsat hermeneuticko-fenomenologickou pozici, ze které vycházím při posuzování migrace jako svébytného, dějinně situovaného, otevřeného pohybu v životě člověka. Stanovuji si referenční rámec práce, kladu základní výzkumnou otázku: „Co znamená putování a co znamená přijetí?“. V této části hodnotím vědní přístupy k otázkám migrace, vysvětluji, proč si volím formu mikrostudie a vysvětluji, proč považuji pohled na migraci a integraci z mikroperspektivy za přínosný. Konstruuji otázky, které v ní budu pokládat.

První kapitola je fenomenologickým zamyšlením nad migrací jako existenčním rámcem bytí. Protože jsem si pro mikrostudii vybrala pět respondentů z prostředí ukrajinské diaspory, do této kapitoly zařazuji historický exkurz o průběhu ukrajinské migrace na území Česka potažmo Československa. V rámci svého referenčního rámce se zabývám historickými, ekonomickými, kulturními faktory podmiňujícími migrační pohyb obyvatel dnešní Ukrajiny na západ, na území bývalého Československa, a to migrační pohyb v průběhu změn tohoto cílového státního útvaru. Finálně na území dnešní České republiky.

Druhá kapitola je věnována konkrétním příběhům. Představuji metodiku dotazování a snažím se postihnout existenciální rámec migrace, její časovou strukturu a transformaci kulturního a náboženského vědomí u mých respondentů. Tuto kapitolu uzavírám pohledem na migraci, která výrazně poznamenává i opouštějící společenství a vyvolává tím i u tohoto společenství, emoční, vnitřní migraci.

Třetí kapitola je duchovním rozměrem migrace jako putování. Toto putování je ve své podstatě hledáním „země zaslíbené“ a pojí princip zodpovědnosti s přijetím existence v nejistotě a s přijetím vědomého rizika. Definuji putování jako lidský úděl.

Závěr mé práce je souhrnem odpovědí na otázky, které jsem si vymezila. Snažím se vyjádřit, jak se příběhy, které jsem zachytila a kterých zvuková nahrávka je nedílnou přílohou této práce, změnilý můj pohled na migraci. Proč jí chápu jako znejišťující faktor pohledu na svět.

1. Migrace jako existenční rámeček

1.1. Časová struktura pohybu migrace

V úvodu práce jsem otevřela otázku, co znamená pojem přistěhovaectví, ve významu spojení pojmů migrace a integrace. Co vede přistěhovalce k tomu, že opouští svůj domov, kulturu, řeč a rodinné vazby a snaží se zakotvit ve světě, který je jim do jisté míry cizí. Nyní by se zdálo, že odpověď je snadná. Dohání je k tomu bezprostřední potřeba přežití, putují za prací. Co však znamená ono „za“? Nepoukazuje právě k tomu, že se vystěhování plně cizoty, neznáma a těžko předvídatelného rizika neděje jako pouhý pasivní slepý instinkt, ale že je určitým způsobem zaměřeno k cíli? A je práce jeho celkovým smyslem? Není práce určitým způsobem konání, jímž přetváříme věci a svět tak, aby sloužily našim možnostem? Neukazuje se tak práce jako práce teprve v určitém celku lidských možností, k nimž patří ochota nesmířit se s lidskou nouzí a nést lidský život jako určitou starost a úkol zaměřený nejen k okamžitému uspokojení tady a teď, ale také k minulosti a budoucnosti sebe i sobě svěřených?

Při uchopení migrace pouze objektivisticky, jako kauzálního výsledku něčeho, co na nás působí z vnějšku, je těžké vysvětlit, proč migrace trvá, když příčina pominula nebo je pro daného člověka prakticky nevýhodnější než návrat do země, z níž původně vyšel, proč se lidé velmi často stěhují bez hmatatelné příčiny a dokonce i když vědí, že je nic dobrého nečeká, a především co má migrace navzdory všem tlakům společného s lidskou svobodou. So je smyslem přistěhovaectví v celku lidského života a našeho vztahu ke světu?

V návaznosti na fenomenologický přístup Jana Patočky, zejména jeho pojetí třech pohybů lidské existence bych proto chtěla vyložit smysl fenoménu přistěhovaectví v naší každodenní žité zkušenosti jako určitý osobní a dobrovolný akt odpoutání od domova a zázemí v odpovědi na určitou krizi „zakotvení“ ve světě, který se k němu sklání v důvěrně známé blízkosti a kterému v jeho důvěrném obývání předběžným způsobem rozumí. Toto odpoutání může mít podobu pouhého dočasného oddálení, ale také důraznějšího „zpretrhání kořenů“, vymanění se z blízkosti, která se stala příliš těsnou a ze vztahů, které se staly svazujícími pouty pro důstojný lidský život. Teprve zachycením skryté a mnohoznačné dynamiky znovuosvojování světa v celku něčeho cizího, bytí v napětí vůči „zemi“, „krajině“ a našim „kořenům“, které je jakýmsi sebedrožděním do druhotné „zakotvenosti“ je možné se opatrně přiblížit ke skryté dynamice přistěhovaectví. Na přistěhovaectví ve významu migrace a integrace chci nahlížet jako na zvláštní typ existenčního pohybu, který má svůj

dějinný situovaný rámec a vnitřní časovou dynamiku. Jeho klíčovými momenty jsou odpoutávání, nové zakotvení, zpětné návraty a prostými slovy těžko definovatelná forma stesku.

Základní paradox hledání domova v cizotě a cizoty v domově se projevuje jako určitý protipól lidského narození a prvotního přijetí, prvotní akceptace. Přistěhovalec se v určitém smyslu znovu rodí a noří do světa, který je vůči němu v původním odstupu a do nějž se člověk nekládá bezmocně, pasívně nebo s ochranným zastíněním, ale s namáhavým úsilím, dospělou odpovědností a s vědomím, že si své místo a uznání zde musíme teprve vybojovat.

V tomto smyslu budu hovořit o takzvaném celkovém existenciálním rámci pohybu přistěhovalectví, který v sobě zahrnuje migraci i integraci a rozmanitost perspektiv, horizontů těch, kteří jsou do tohoto jevu přímo či nepřímo zapleteni.

„Pohyb zakotvení nekončí osamostatněním individua a nabytím možné vlády nad sebou a světem, pokud ho potřebujeme ke své existenci. Akceptace je původně akt nezbytný k životu, je to, bez čeho nejen co do smyslu, ale zároveň i ryze fyzicky život nemůže existovat, je základ samotné úchovy. Potřeba zakotvení nekončí však tam, kde přestává být spojena s úchovou nesamostatné bytosti. Samostatná bytost přestává být sice potřebná ve své úchově, nemá již zapotřebí prostředníka mezi svými potřebami a světem. Nepřestává však být potřebná právě ve své nesamostatnosti, která stupňuje její oddělenost, její individuaci.“¹⁴ Potřeba zakotvení podle Jana Patočky nekončí tedy tam, kde přestává být spojena s úchovou nesamostatné bytosti. Samostatná bytost přestává být potřebná ve své úchově, ...“Nepřestává být potřebná ve své samostatnosti.“ Patočka v bohatých metaforách líčí, jak vyvázanost člověka z bezprostřední intimity lásky, bezmoci a dětské závislosti postupně otevírá „mrazivost vnějšku“ a naléhavost znovu přijetí na rovině dospělých vztahů a rolí.

„Okolní svět netvoří s námi bezprostřední slastnou jednotu, v níž zapomínáme na svou oddělenost a žijeme své splnutí, ale stává se jakýmsi naším elementem, naším neorganickým tělem.“¹⁵ Okolní svět se na místo zázemí, s nímž imigrant souzní, projevuje jako okolí, které „je přede mnou“ a které „mohu zvládnout“, ovšem které se k němu zároveň může obrátit s novou bezpodmínečností lidského uznání a přátelství, které imigrant sám musí posilovat a aktivně do něj vstoupit ne jako „oběť“, ale jako host, který původní domov a vlast obohacuje a rozšiřuje, může ho ovšem také ohrožovat. Přistěhovalectví je podstatným „vykročením z nedospělosti“, které nevylučuje nejrůznější formy tápání a návratů.

¹⁴ PATOČKA, Jan: *Přirozený svět jako filosofický problém*. Praha 1992, s. 237-238.

¹⁵ Tamtéž, str. 241.

Přistěhovalectví prochází celou lidskou historií, je možné ho vnímat jako způsob bytí, vyjadřující souvislost lidských možností ve vztahu ke světu: Již biblické texty uvádějí, že náboženské prostředí, ve kterém žilo společenství věřících vyznávajících Boha Abraháмова, Izákova, Jákobova, který je Bohem Ježíše Krista, je poznamenáno také přítomností jiných náboženských komunit. I v Písmu nacházíme negativní výroky na adresu pohanů. Náboženská identita Izraele, jeho vědomí, že je „vyvoleným lidem Božím“ s sebou nesla i negativní vymezení vůči ostatním náboženstvím a kulturám. Pak zde ale nacházíme postavy „svatých pohanů“ Starého Zákona nebo pozitivní výklad mýtu o babylónské věži či klasické téma Božích smluv s člověkem. Novozákonní interpretace naznačuje paralelnost jednotlivých smluv, smlouvy s Noemem (posledním ze „svatých pohanů“) a smlouvy s Izraelem, nikoliv, že jedna nahrazuje druhou. V Písmu je obsaženo široké pojetí dějin spásy; přičemž dějiny spásy nejsou totožné s dějinami Izraele či dějinami církve, Bůh je pánem celých dějin, stvořitelem a osvoboditelem všech. Dějiny spásy se pak dovršují ve světě prostřednictvím lidí a jejich náboženských výrazů. Základní teologickou perspektivu tvoří biblická nauka o stvoření každého člověka k Božímu obrazu¹⁶.

Imigranti přinášejí do cílové země, do konkrétních subsidiárních společenstev určitý informační šum, určitá nepochopení. Vzniká tím řetěz zdrojů vnitřního napětí, kulturních mezer, což je sociologicky řečeno rozdíl v dynamice vývoje nebo řečeno jinak je to rozdílná reakce na změny u jednotlivých strukturálních složek posuzovaného systému. V minulosti změny, přinášené migranty jako vedlejší produkt migračního pohybu, pronikaly do relativně uzavřených lokálních struktur a pozvolna a přirozeně se, třeba v případě konfliktnějších situací, vyrovnávaly. Rychlost změn byla regulována dynamikou, institucionální a duchovní složkou každého jednotlivého sociokulturního útvaru. Toto pozvolné vyrovnání se, bylo stimulem dynamiky takto ovlivňovaných sociokulturních systémů. Dnes jsou kulturní mezery vnímány jako ohrožující nebo destabilizující faktor.

Čím menší je tedy kulturní mezera, tím je v daném společenství méně vnímáno ohrožení jinakostí a tím jsou přicházející migranti, nositelé těchto „malých a menších kulturních mezer“ čitelnější. Čím je více společných kulturních faktorů podmiňujících vztahy mezi subjekty, vztahy mezi individuálním a sociálním a čím více je společných kulturních faktorů podmiňujících procesy socializace a komunikace, tím je i průběh integrace do nového systému pro imigranty jednodušší. Jde o snadnější orientaci v sociálních strukturách a přirozenější procházení procesem druhé socializace.

¹⁶ Bible. Gn 1, 26–27.

Jaká je tedy časová struktura pohybu migrace a integrace:

Časově lze pohyb migrace rozdělit do několika částí:

Vycházím z toho, že jedinec žije v konkrétní kultuře, do které byl „vržen“ a je v ní plně socializován. Někde stojí jeho rodný dům, který je do daného jedince vepsán až do jeho fyzické úrovně.¹⁷ Na tomto místě získává řadu prožitků, přičemž každý z nich má „*svůj měnlivý horizont*“.¹⁸ Pojem horizontu souvisí s tím, že zkušenost se neodehrává pouze v aktualitě toho, co je reálně přítomné, nýbrž že reálně „originálně“ dané nabývá smyslu pouze ze souvislosti potenciálních. Přičemž horizont všech horizontů je svět a tím umožňuje každé jednotlivé věci, aby se ukazovala.

Lokalizace prožitků vytváří jeho póly zkušenosti. Lokalizaci prožitků lze popsat jako redukovanou předmětnost tvořící póly zkušenosti. Ve sféře redukováných prožitků existuje nicméně též jistá transcendence, motivace přechodů k jiným prožitkům, než je aktuální, že tu je krom vněmu možná též retence, vzpomínka, anticipace, a že pomoci toho všeho je možno získat souvislý fenomenologický proud vědomí, ten proud, jehož výkonem je zkušenost. Pokud zkušenost posuzujeme z fenomenologického hlediska je bytostně nezávislá na tezi přírody, jsoucná, světa – zkušenost o světě, o věcech, je ve své povaze a podstatě na věcech nezávislá, má své vlastní apriorní zákony, svou vlastní strukturu, platnou, ať svět existuje či nikoliv. Domov v této souvislosti není věcí ani předmětem, je neuchopitelným fenoménem, zabydleným, útulným a plným blízkosti.¹⁹

Na základě svého vnitřního obrazu světa se jedinec rozhoduje. Pokud se rozhoduje pro emigraci, prožitky v jeho vědomí působí jako vytlačující a přitahující faktory, které se různě kombinují, jejich pádnost se mění i v čase. Průběh rozhodování se o odchodu, je možné popsat na základě sociologických migračních teorií:

Teorie sítí zdůrazňuje význam mezilidských vazeb, které spojují časnější migranty v cílové zemi se svými krajany (příbuznými, přáteli, známými) v jejich mateřské obci. Tyto sítě zvyšují pravděpodobnost migrace, neboť snižují cenu risku z pohybu a naopak zvyšují očekávané zisky. Imigranti často přicházejí s několika přáteli z jedné obce – města – oblasti. Plánují si pozvat do cílové země manželky, děti a příbuzné.

¹⁷ BACHELARD, Gaston: *Poetika přirostou, Bratislava 1990, s. 53–54: „Ale okrem spomienok je rodný dom vpísaný do nás fyzicky. Je to druh organických návykov. Po odstupe dvadsiatich rokov, napriek všetkým anonymným schodišťam, znova by sme našli reflexy ‚prvého schodišťa‘, nepotkli by sme sa o nejaký trochu vyšší schodík. Rozvinulo by sa celé bytie domu, verné nášmu bytiu. Rodný dom je viac než jadro bývania, je to jadro sna“.* Je interpretován, přičemž, „interpretácia je ve skutečnosti jednota obrazu a spomienky, funkčné zmiešanie obrazotvornosti a pamäti.“

¹⁸ PATOČKA, Jan: *Přirozený svět jako filosofický problém. Praha 1992, s. 211.*

¹⁹ Tamtéž, s. 207-214.

Institucionální teorie zdůrazňuje roli institucí, které vznikly proto, aby posilovaly migrační toky a zároveň z nich také těžily. Migranti jsou kontaktováni ve své obci – městě, využívají služeb soukromých zprostředkovatelů nebo firem operujících na území cílové země. Tím se mohou dostat třeba přímo na černý pracovní trh a často přicházejí vybavení falešnými a zavádějícími doklady, situaci řeší falešnými sňatky. Tímto zvyšují podíl rizika a vystavují se sankčním postihům ze strany cílové země.

Teorie dvojího trhu: Na trhu práce existují dva sektory, primární a sekundární. Migrující Ukrajinci se převážně pohybují na méně atraktivním sekundárním trhu, s typickými nízkými mzdami, nestabilními pracovními podmínkami a s malou pravděpodobností zlepšení stávajících podmínek. Tím se vzdalují dosažení svého cíle, pokud jsou jejich cílem peníze, tedy hodnotový statek.

Jedinec přichází do hostitelské země s rozhodnutím přistěhovat se:

Instituce v hostitelských zemích musí pozorně bdít nad tím, aby nedocházelo k vykořisťování pracujících cizinců, aby těmto lidem nebyla upírána práva garantovaná místním pracujícím. Tato práva je totiž třeba zajistit všem bez rozdílu. Regulace přílivu přistěhovalců podle kritérií spravedlnosti a rovnováhy je nezbytnou podmínkou k tomu, aby včlenění přistěhovalců do nového prostředí probíhalo tak, že bude garantována důstojnost lidské osoby. Přistěhovalci musí být přijati jako osoby a je třeba pomáhat jim i jejich rodinám v tom, aby se dokázali integrovat do společenského života. Z uvedeného hlediska je nutné respektovat a prosazovat právo na opětné spojování rodin. Zároveň je třeba, nakolik je to možné, podporovat všechno, co přispívá k vzrůstu počtu pracovních příležitostí v zemích, odkud tito přistěhovalci přicházejí.²⁰ Proto je velmi důležité, jak jsou v cílové zemi vytvářené emoční rámce pro imigranty.

První z těchto emočních rámců, občanská oprávněnost, je vytvářena spojením úcty ke kulturním odlišnostem přicházejících, s ochranou původních kulturních vzorců a společných nezpochybnitelných hodnot, protože ty jsou založeny na univerzálních lidských právech. Z těchto základů vychází výše uvedený pojem občanské oprávněnosti, která umožňuje přátelské a vyrovnané soužití různých etnik. Občanskou oprávněností lze argumentovat i při rostoucím neklidu, při působení obranných mechanismů přijímající společnosti.

Druhým emočním rámcem je zásadní úkon přijímající společnosti, osvobození příchozích migrantů od strachu. Jde o to, aby se příchozí nemuseli obávat o základní sociální a

²⁰ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR: *Kompendium sociální nauky církve*, Kostelní Vydří 2008, čl. 298, s. 197.

ekonomické jistoty. Patří sem i těžký problém vytváření nových a udržitelných pracovních míst – což obnáší kýženou možnost vstoupit legálně na trh práce cílové země, být sociálně a zdravotně pojištěn, mít pobytový status. Pokud se vydaří tento velmi složitý krok, je pro migranta mnohem snadnější, učit se novým kulturním vzorcům, ztotožnit se s nimi.

Třetí emoční rámec přichází na řadu v průběhu procesu integrace. Je to cesta ke zvládnutí jazyka a k plnému sociálnímu začlenění. První z těchto pohybu jedince řeší stát, který může podporovat – ale také nemusí – získávání dostatečných jazykových znalostí novými migranty i imigranty stávajícími, ale neovládajícími jazyk. Druhým pohybem tvořícím tento emoční rámec, je podpora celistvosti rodin, a to nikoliv v rámci očekávání populačních přírůstků, tedy z demografického a ekonomického hlediska, ale pro důležitost rodiny a pro individuální život jejich členů, protože, jak vyplynulo i z vyprávění mých respondentů, rodina je pro Ukrajince symbolem zázemí, stability a ochrany.

Čtvrtým emočním rámcem je mezináboženský dialog, jako typ pozitivního a konstruktivního mezináboženského vztahu s jednotlivci či komunitami, které náleží k jinému náboženskému vyznání, dialog, který usiluje o vzájemné porozumění a vzájemné obohacení při plném respektování pravd a svobody účastníků. „Aby toho byli účastníci schopni, je nutné vytvořit podmínky dialogu. Jsou jimi požadavky určité vyrovnanosti a střízlivosti, protože i když účastníci dialogu mají snahu si porozumět, neznamená to, že je možné akceptovat všechno, co předkládá odlišná tradice ze své pozice jako prospěšné a dobré. Vedle otevřenosti a receptivity je potřebná na obou stranách i rozlišovací schopnost. Pak také dostatečně pevná náboženská identita: pokud neberu vážně náboženské hodnoty vlastní tradice, těžko lze mluvit o respektu a možné úctě k hodnotám druhého. Náboženský dialog vyžaduje také smysl pro pravdu, otevřenost pravdě. To, že jsme jako křesťané přesvědčeni o tom, že plnost pravdy se nachází v Ježíši Kristu, s sebou nese také schopnost porozumět, že pravda je cosi, co se nám dává, nikoliv cosi námi konstruovaného a že dialog nás může vést k hlubšímu chápání poznané pravdy. Bez kladení si otázek po hloubce vlastní víry bude jakýkoliv dialog krajně obtížný. Tak se ozřejmuje i další nutný předpoklad mezináboženského dialogu, kterým je podstatně kontemplativní přístup. Právě modlitba, v níž rozvíjíme náš vlastní dialog, poskytuje solidní základ dialogu s druhými lidmi.“²¹

²¹ ČERVENKOVÁ, Denisa: *Teologie náboženství Poslání křesťanů ve světě, teologické misie a mezinárodní dialog*. Praha 2011, učební texty, 5. kapitola.

Pokud se jedinec rozhodne pro pobyt²² a zvolí si cestu integrace, je důležité, aby pochopil, že integrace není pobývání, přežívání, užívání, přizpůsobování se, ani vládnutí. Aby pochopil, že je to závazek. Závazek ke způsobu bytí, Dasein, které je nesené starostí, které je bytím v naladění, rozumění a řeči.²³ Aby si člověk vytvořil domov v cizí zemi, je základní podmínkou zvládnutí jazyka. Pouze bytí v řeči otevírá bohatství lidských významů a lidských vztahů zakotvených do věcí.²⁴ Jejich otevření je kýženou blízkostí, kdy se imigrant stává rozumějícím člověkem a vytváří si v novém prostředí svůj domov, tedy svůj prostor, ve kterém svět a věci nestojí vedle sebe, ale se vzájemně prostupují. Velmi krásně domov definuje Jan Patočka, který ho pojmenovává rozšířeným organismem, prodlouženým tělem člověka. Domov, jsou lidské vztahy zakotvené do věcí, je to prostor útěchy a intimity, je to základní způsob lidské existence. V tomto případě se posouváme v čase a u migrujícího člověka nacházíme nový domov, který opět není předmětem ani věcí ale novým fenoménem. Imigrant si v čase vytváří domovy dva, domov, který si nese ve svém srdci a reálný domov v daném prostoru jeho žité skutečnosti.

Migrace je tedy pobyt, pohybem, který probíhá v čase: Je opouštěním domova, je odpoutáním se od míst, kde je člověk, volně řečeno s Bachelardem „dřív položen do kolébky, než je vržen do světa“. Je to vědomé vykořenění se. Aby člověk pochopil nový svět, do kterého vkročil, musí zvládnout jeho jazyk. A pokud se rozhodne, že jeho bytí dál nebude přežíváním ani pobyt, ale on sám ho mění se v něco daleko hlubšího a vstupuje do blízkosti lidí kolem sebe, měl by přijmout tento dar, nový domov, s plnou zodpovědností k sobě i lidem kolem sebe.

Přistěhovalectví ve významu spojení migrace a integrace je tedy časově a dějinně situovaný fenomén, okruh možností, které jsou konkrétnímu jedinci i společenství otevřeny „právě teď a tady“, možností, které jsou jedinečné a ve kterých je skryta časová dynamika dlouhodobého přijímání a přijetí jak ze strany imigranta, tak ze strany přijímacího společenství a nelze opomenout ani společenství opouštěné.

²² HEIDEGGER, Martin: *Bytí a čas*. Praha 1996, s. 93: Pobyt podle Heideggera je být pořád na cestě, a to odněkud někam (unterwegs), je pobývání „mezi“. Odněkud někam znamená, že jsme s něčím v kontaktu, ale něco opouštíme.

²³ Tamtéž, s. 71–78.

²⁴ V jakém domě světa to bydlíme a jak mu rozumíme? Začneme tím, že pobývání se odehrává v médiu řeči, která projasňuje svět, věci a lidi navzájem, umožňuje porozumění a komunikaci s druhými. Proto náš svazující pobyt v řeči diverzifikuje svět (je výrazem našeho porozumění světu) a my hovoříme o okolí, životním prostředí, místě pobytu o domovu, o cizině. Ve všech těchto fenoménech se nám otevírá bohatství lidských významů a lidských vztahů zakotvených do věcí.

1.2. Historický exkurz

Ukrajina je velkou a historicky blízkou zemí původně hraničící s Československem, dnes ji od nás dělí Slovenská republika. I když jsou po rozdělení Československa v roce 1993 podmínky v obou zemích srovnatelné a obě země jsou členy Evropské unie, chudší a uzavřenější Slovenská republika je pro migrující Ukrajince sice lépe přístupná z hlediska tranzitu, ale jako cílovou zemí obvykle volí Českou republiku, lákající svou otevřeností, bohatstvím, fungující demokracií, dostupností a kvalitou lékařské péče a blízkostí nejlákavějších destinací, států západní části Evropské unie. Ukrajina, která je jednou z největších zdrojových zemí migrace do Česka, má původní rozlohu 603 700 km² a zhruba 47 miliónů obyvatel (pro srovnání Česko má 78 867 km² a 10,5 miliónu obyvatel), byla ustavena po rozpadu Svazu sovětských socialistických republik 24. srpna 1991 jako demokratická republika. Hraničí s Ruskem, Moldavskem, Rumunskem Maďarskem, Polskem a Běloruskem. Země je etnicky rozdělená mezi Ukrajince a Rusy, z čehož plynou i dnešní problémy (v podstatě občanská válka). Západ země, obývaný většinou Ukrajinci, je spíše prozápadní, východní části Ukrajiny, majoritně ruské, se zase hlásí k Rusku. V důsledku třenic mezi různými zájmovými skupinami ztrácí šanci na hospodářský růst, není s to vymanit se z ekonomické krize, smítá se v občanské válce. Národností nesnášenlivost, odcizení lidí od státní moci a rozvoj paralelních mocenských struktur spolu s korupcí vedou k její refeudalizaci. Moc mají oligarchové vytvářející si soukromé armády, což je Evropa zhruba na rozhraní 15. a 16. století.²⁵

Emigrace obyvatel z oblasti dnešní Ukrajiny má dlouholetou tradici. Stopy přítomnosti Ukrajinců v Čechách a na Moravě lze údajně zachytit od 16. a 17. století, kdy začínali přicházet jednotliví studenti a žoldáci.²⁶ V této době byla většina Ukrajiny součástí geograficky rozsáhlého polsko-litevského státu, přičemž samotný název „Ukrajina“ pochází od území, které se nachází na okraji, u kraje (části Ukrajiny hraničily např. s Osmanskou říší či Krymským chanátem, takže se jednalo o hraniční oblast i z náboženského hlediska). Oblast dnešní Ukrajiny nicméně i v raném novověku byla jen minimálně urbanizovaná a orientovaná zejména na zemědělskou produkci.

Zejména západní cíp Ukrajiny (Halič a Bukovina) byl od dělení Polska z konce 18. století součástí Habsburského soustátí, stejně jako České království. Díky tomu byla migrace směrem do Čech výrazně usnadněna a v tomto kontextu lze spatřovat i delší historickou

²⁵ KELLER, Jan: *Nezodpovězené otázky*. Právo, 22. srpna 2014

²⁶ PAVLÍKOVÁ, Eva; SLÁDEK, Karel a kol.: *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR*. Červený Kostelec 2009, s. 16-20.

tradici. Na české území přicházel ukrajinský živel jak z řad inteligence, tak z hornických či sezónních zemědělských profesí. Národní obrození českého národa bylo Ukrajinci viděno jako vzor k následování, protože na Ukrajině tehdy ještě nebylo rozvinuté školství a nenacházela se zde vlastní univerzita.

Důležitým historickým obdobím bylo meziválečné období (1919–1939), kdy byla část Ukrajiny – Podkarpatská Rus (nebo Zakarpatská Ukrajina) – připojena k nově vzniklému Československu. Migrace byla v tomto období oboustranná. Na Podkarpatskou Rus mířili čeští intelektuálové, kteří zde měli za úkol zakládat školy a budovat infrastrukturu; obráceným směrem přicházeli Ukrajinci za vzděláním a prací.²⁷ V tomto období přicházeli taktéž ukrajinští uprchlíci z jiných oblastí dnešní Ukrajiny. Zejména z území Haliče, který byl pod polskou správou, a z Bukoviny, již spravovali Rumuni. Poměrně početnou komunitou byli také uprchlíci před bolševickým režimem.

Od nově vzniklého Československého státu získali ukrajinští migranti možnost bohatého rozvoje svých potencialit ve všech oblastech společenského života – politického, kulturně osvětového a církevního. V roce 1921 byla v Praze otevřena Ukrajinská svobodná univerzita. Na Ukrajinské akademii studovali posluchači z mnoha slovanských národů. V Poděbradech roku 1922 započala svoji činnost Ukrajinská polytechnika, Pražský Ukrajinský vysoký pedagogický institut vznikl v roce 1923. Některé z těchto institucí musely buď omezit nebo zcela zrušit svoji činnost kvůli finančním potížím v době hospodářské krize či těsně po ní.²⁸

Krátce po skončení druhé světové války se Podkarpatská Rus stala součástí Sovětského svazu, což vyvolalo velikou vlnu migrace. Podle československo-sovětské smlouvy mohli českoslovenští občané, kteří měli trvalé bydliště nebo domovské práva na Podkarpatské Rusi, získat československé občanství a vrátit se či přestěhovat do Československa. Odhaduje se, že na základě tzv. opcí se v tomto období reemigrovalo na naše území (podle oficiálních sovětských údajů) celkem 1551 rodin (zhruba 5000 osob). Podle sčítání všech žádostí a vydaných opčních osvědčení překročil tento počet 20 000 osob.²⁹ Období do rozpadu

²⁷ Tamtéž, s. 17.18.

²⁸ PAVLÍKOVÁ, Eva; SLÁDEK, Karel a kol.: *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR*. Červený Kostelec 2009, s. 17.

²⁹ Občané české a slovenské národnosti a českoslovenští vojáci ruské nebo ukrajinské národnosti žijící na Podkarpatské Rusi měli právo opce, tedy rozhodnout se pro československé nebo sovětské občanství. Rusínům a Ukrajincům, kteří nebojovali v oddílech československé armády, bylo toto právo odepřeno. Zdroj: Vládní nařízení č. 61/1945 Sb., §1, ze dne 24. srpna 1945 cituji: Do 1. ledna 1945 mají právo pro československé občanství optovati: 1. českoslovenští státní občané české nebo slovenské národnosti, kteří měli dne 29. června 1945 trvalé bydliště nebo domovské právo v některé obci, jež má býti vtělena do rámce Ukrajinské sovětské socialistické republiky podle smlouvy mezi Československou republikou a Svazem socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945. Opci museli optanti podat u

Sovětského svazu v roce 1991 pak lze charakterizovat jako dobu útlumu migrace Ukrajinců do Československa a kulturní asimilace v Československu žijících Ukrajinců.

Období po roce 1991 se naopak neslo ve znamení poměrně masivní migrace Ukrajinců směrem do Československa (a později do České republiky), která byla (a stále je) motivována zejména ekonomicky. Životní úroveň v České republice je objektivně výrazně vyšší (či snad již nesouměřitelně lepší), než v současné Ukrajině. Další výraznou motivací se v poslední době stala občanská válka, která se přímo dotýká východní oblasti Ukrajiny, nepřímo však hospodářsky decimuje celou zemi. Ukrajinskou migraci stimuluje i poměrně zažitá tradice tzv. zarobitčanství. Jeho podstatou je ve své podstatě zpětný pohyb, kdy se migrant po dosažení svého cíle (např. určité sumy peněz) vrací zpátky, nebo je to kontinuální protisměrná cirkulace. Protože pracovní migrace je pro tuto oblast typická již od 19. století, „zarobitčanství“ se stalo součástí života. Sezónní pohyb za prací je považován za standardní způsob obživy.

ministerstva vnitra ČSR, jím zmocněného orgánu nebo zastupitelského úřadu ČSR. Lhůta na možnost podávání opcí byla prodloužena nejprve do 1. března, později do 1. dubna 1946.

2. Příběhy

„Naděje vytyčuje cestu a určuje směr.“³⁰

2.1. Metodický přístup dotazování

Metodou, kterou jsem si zvolila pro získání příběhů, byly polostrukturované rozhovory s pěti Ukrajinci. Aby byly tato interview srovnatelná, byly to rozhovory podle návodu. Kontaktovala jsem čtyři ženy a jednoho muže. Abych zachytila individuálně laděné výpovědi tázaných, kterých jsem se mimo jiné ptala, jak vnímají svou identitu v rámci náboženství, použila jsem personalistický princip. Jenom velmi málo je konfrontuji s českou identitou, to pouze při dotazu po momentu, kdy dospěli k vnitřnímu přesvědčení: „Vy – to jsme my – tj. k bodu ztotožnění se s novým prostředím, s novými kulturními vzorci, se svým novým domovem. Ptala jsem se v podstatě po tom, co vše provází budování mostů dobrého vzájemného soužití lidí různých etnik. Můj výběr respondentů nebyl náhodný. Ve „starších příbězích“ třech osob ve věku nad šedesát let, jsem se tak mohla smysluplně ptát nejen po důvodech odchodů, ale i na zpětné hodnocení těchto rozhodnutí. Na jejich pohled zpátky, jejich reflexi zisků nebo i ztrát. Druhá část mého tázání souvisela s první. Jako respondenty jsem si vybrala dvě ženy, ve zhruba stejném věkovém rozmezí do čtyřiceti let, které do České republiky odcházely cíleně za prací s prvoplánovým cílem, vrátit se do svých domovů, aby nakonec našly svůj domov v Česku a tady naplnily svoji představu „dobrého života“. Všichni tázání, jak jsem uvedla výše, jsou, v čase rozhovoru, osoby ukrajinské národnosti, pouze manželům Katerině a Andrejovi se podařilo získat občanství cílové země. Jejich osud je výjimečný i v tom, že rozhodnutí odejít bylo pro ně osudovým rozhodnutím, bez možnosti návratu, Vítá o českém občanství intenzivně uvažuje a zásadním důvodem, je v jejím případě budoucnost dcery, Táňa s jeho získáním neuspěla, což hodnotí jako svou jedinou životní prohru. Žádného z migrantů nevedly k rozhodnutí odejít politické důvody. Všichni jsou vzdělání, kromě jediné Kateriny, která má vystudovanou střední školu společného stravování, v technických oborech. Všichni mají maturitu a ve svých profesích si byli všichni schopni v ukrajinských podmínkách vybudovat, v případě Andreje a Táni velmi reálně, kvalitní profesní kariéru. Při rozhovoru se čtyřmi respondenty jsem nepotřebovala tlumočnicka. V případě Heleny byla rozhovoru přítomna rodilá mluvčí, která mi detailně přeložila záznam rozhovoru, ale v tázání samotném jsem její pomoc nevyužila. Doba pobytu tázaných osob na

³⁰ FERRERO, Bruno: *Další příběhy pro potěchu duše*, Praha 1987, s. 80.

cílovém území je různě dlouhá ale u všech osob přesahuje dobu 10 let, což jsem považovala za zásadní pro reflexi migrace a integrace. Do Česka (Slovenska) přicházeli ekonomicky nezajištěni, s nejistou budoucností a s nepředvídatelnou profesní kariérou. Všichni v našich podmínkách dokázali obstát a vybudovat si solidní zázemí, domov, s naplněnou skutečností lepšího života. Lepší život pro sebe, ve čtyřech případech, a lepší život pro své děti nakonec ve všech pěti případech, vyhodnotili jednoznačně všichni jako dominantní motiv svého jednání. Jako ze všeho nejdůležitější činitel ovlivňující jejich úspěšnou integraci, uvedli zvládnutí jazyka cílové země. Děni na Ukrajině sledují: v případě Kateriny a Andreje již jako děni v cizí zemi; v případě Táni s obavami o osud třicetiletého bratra, v případě Viti ji děni v zemi původu zajímá pouze okrajově, Helena ho hodnotí z náboženského hlediska, ve smyslu: válka je velké neštěstí a je to hřích. Našla jsem hypoteticky předpokládaný sjednocující prvek u všech tázaných: jejich vztah k náboženství, i když různě hluboký a s různou intenzitou prožitků, ve všech případech jako vyjádření sebe sama, své kultury. Ve čtyřech případech respondenti prvoplánově uznávají hodnoty sekulárního světa.

Zdůvodnění použití personalistického principu: umožnilo mi poznat hodně do hloubky životy mých respondentů, pochopit jejich důvody k emigraci. Ale také jejich vztah ke společenství lidí, se kterými a uprostřed kterých dnes žijí, jejich vztah se zemí původu – velmi živý v případě Viti a Táni, možnost získat pohled na dnešní válčící Ukrajinu jejich očima. Mou snahou bylo zachytit moment, kdy se odpoutali od svých původních kořenů a našli svůj domov a svou budoucnost v nové zemi. Ptala jsem se také po jejich úvaze o životě tam a tady. Ve svém mikrovýzkumu jsem našla obraz naplněné touhy po smysluplnosti vlastních životů. Pochopila jsem, že se dělíme o to samé, o zaměření se k základním, všeobecným lidským hodnotám, které si začínáme vážit ve chvílích, kdy o ně přicházíme. Byly mi předeslány ideální představy o životě v Česku (Slovensku) v konfrontaci s realitou a překvapivá shoda původních představ a dnešní reality.

Vnímání identity tázaných: Kromě své poslední respondentky, Heleny, jsem neměla pocit, že mými protějšky jsou Ukrajinci. Proto byly právě její odpovědi na otázky týkající se vnímání své identity po létech života v jiném prostředí velmi zajímavé.

Interview probíhalo ve všech případech následujícím jednotným způsobem: Připravila jsem si 18 otázek tak, abych mohla získat co nejrozsáhlejší okruh odpovědí na skutečnosti, které mě zajímaly: na průběh migračního pohybu v celém jeho zaklenutí a následného procesu integrace. Tázání jsem rozčlenila do těchto obsahových částí: pracovní a životní podmínky v zemi původu – socioekonomická situace, proces rozhodování, moment rozhodnutí, cesta do cílové země. Druhá část začínala příchodem – legalitou nebo ilegality pobytu a práce,

zhodnocením pracovních a životních podmínek v cílové zemi, další otázka byla cílená na migrační preference. Třetí část otázek zahrnovala popsání začátku a průběhu začleňování, vztahu k víře a jak je pro ně důležitá, jaké byly jejich zkušenosti s lidmi v začátcích života u nás. Ve čtvrté části jsem položila otázky, jak se dívají na možný návrat na Ukrajinu, jak hodnotí svůj život tam a tady, co ve svém životě považují za nejdůležitější a které hodnoty nejvíce preferují. Poslední otázka se týkala jejich definice dobrého života.

Průběh dotazování:

V souladu s fenomenologicko-hermeneutickým přístupem jsem si plně vědoma, že tázání je reflektovaný ale do jisté míry také předpojatý a potencionálně dvojznačný proces otevření se, pokud je svázán předem určenou metodikou. Aby mi způsob tázání, metoda příliš nenasvazovala ruce, přečetli jsme si spolu, já a respondent, připravené otázky, pak jsem se zeptala, zda jim respondent rozumí a hlavně, zda rozumí smyslu, pro který jsou kladeny. Po porozumění otázkám, byli respondenti požádáni, aby se v průběhu interview kdykoliv do tohoto návodu podívali, ale především aby povídali naprosto spontánně. Mým cílem bylo nechat je „být tím kým jsou“ a „mluvit ze svého vlastního místa“ a svoje vzpomínky spontánně reflektovat. Současně jsem si tím sama ponechala prostor pro vlastní kritický odstup a čtení mezi řádky.

Všechny tázané jsem informovala o účelu rozhovoru. Zdůraznila jsem zachování anonymity rozhovoru, který z mé strany nezneužiji, tázaným nehrozí žádné nebezpečí. Požádala jsem je, z důvodu cíle mého tázání, o pravdivost a upřímnost. Předala jsem jim otázky v písemné formě. Rozhovor samotný jsem si nahrávala na diktafon. Jeden rozhovor jsem si nechala přeložit. Součástí mé práce jsou nahrávky rozhovorů. Rozhovory byly spontánní a nevázala se k nim žádná finanční odměna. Byly vedeny v českém a slovenském jazyce. Jejich poskytovatelé mi poskytli písemný souhlas se zveřejněním svých příběhů pro účely mé diplomové práce. Všechna písemná vyjádření jsou uvedena v její příloze.

Před tázáním jsem si zformulovala tuto pracovní hypotézu:

Pro migraci je důležité především rozhodnutí. Pro toto životní rozhodnutí je důležité vnitřní naladění člověka, rozumění tomu, do čeho se pouští a přijetí zodpovědnosti za svůj čin, kterým je vědomé odloučení se od domova.

Pro integraci je důležité vnitřní vyladění imigranta, vzdání se části interiorizovaných hodnot a přijetí nového kulturního vzorce, v plné zodpovědnosti. Přijetí je pohybem. Vzorec je zprvu přijímán vnějškově, pak se stává žitou skutečností, v průběhu života se s ním člověk ztotožní a přijímá ho za svůj. Pomáhá mu v tom znalost jazyka, který si osvojil. Přijetím paradigmatu dané společnosti se stává pocitově jejím plnohodnotným členem a je takto, i ve

své odlišnosti, přijímající společností přijímán. Je proto důležité emoční naladění subsidiárního společenství, do kterého se včleňuje.

Pro procesy migrace a integrace v jednotě, je důležitý emoční rámec, který má tyto základní body: a) jednoznačnost důvodu pro rozhodnutí odejít, b) realistické zhodnocení předpokladů pro život v cílové zemi, c) schopnost přijetí nového prostředí a kulturního vzorce společnosti, do které vcházím, d) definice cílů a hodnot, kterých chci dosáhnout.

2.2. Popis příběhů

2.2.1. První příběh – Vita

Jmenuji se Vitalije, ale všichni mi říkají Vitka nebo Vita.

Můj příběh začal tím, že mám podnikavou starší sestru, která je o devět let starší. Sestra vystudovala vysokou školu strojírenského zaměření – specializace na součástky do letadel. Tatínek pracoval jako traktorista, maminka je povoláním kuchařka a tuto práci vykonávala až do důchodu. Sestra vystudovala, ale nemohla si najít zaměstnání, proto odjela do Čech. Dostala nabídku odjet a pracovat. Tenkrát to začínalo tím, že se jezdili sbírat jahody, maliny. Já jsem ukončila všeobecnou střední školu, pak jsem chtěla dálkově studovat učitelství pro mateřské školy. Mezitím, když mi bylo 17 let, mi na rakovinu zemřel tatínek. Bylo mi 19 let, když mi v létě telefonovala sestra, zda bych se nechtěla na prázdniny podívat za ní. Samozřejmě mi zaplatila cestu. Sestra pracovala v Plzni a tam jsem také za ní jela. Měla jsem v té době mládence, se kterým jsme si plánovali budoucnost. Pracoval taky v Čechách. Dohodli jsme se tak, že když já dojedu za sestrou, on tu také pracoval nějakou dobu, že mi najde práci přes prázdniny, že si něco vydělám, pak se vrátíme domů a vezmeme se. Takže jsem přijela do Plzně, on byl tady taky, ale hrozně žárlil. Takže nastaly neshody, chtěl mi nahrazovat tátu a v kombinaci s jeho žárlivostí jsem to neunesla. Nastal ve mně zlom a rozešli jsme se. Psal se rok 2008. Bylo mi tedy 19 let, když jsem sem přišla, teď jsem tady 16 let. Zkrátka jsme se rozešli. Pak jsem se vrátila domů. Sestra ale pro mne i pro sebe opět sehnala v Čechách práci – tentokrát ji získala přes zprostředkovatele z vedlejší vesnice, matka se znala s naší maminkou z práce. Ten tady, v Čechách, zaměstnával lidi. Takže si nás vzal pod patronát, sestra nechala sběr jahod, které do té doby sbírala, a začaly jsme spolu pracovat v Pardubicích. Cestu jsme mu zaplatily v dolarech, v přepočtu nás to stálo cca 6–7 tisíc. Teď se platí víc. Práci jsme dostali v Pardubicích v masokombinátu. Tam jsem pracovala každý den 12 hodin, na hodinu jsme dostávali 30 korun, pak 35 i víc. On nám tyto peníze dával, ale

sám si určitě účtoval víc. Takhle to chodilo, takhle to chodí pořád, když chceš pracovat. Každé ráno jsme vstávali ve 4 hodiny, pak do Pardubic ke „Kapitánovi“ a s odtud do práce.

Ptáte se mně, zdali někdo z mé rodiny před mou sestrou a mnou pracoval na Slovensku nebo v Čechách. Nikdo z naší rodiny tuto zkušenost s prací neměl. V Pardubicích jsme vydržely čtyři roku. Po čtyřech letech jsme tam skončily, se sestrou jsme se přestěhovaly a začaly pracovat v Hostivicích. Byla to rovněž výroba jídla, ale to se zamrazovalo do vaniček. Tam jsem získala vízum na jeden rok. Díky tomu jsem měla placeno pojištění, pouze zdravotní, nikoliv sociální, protože to byli peníze navíc. Protože jsem měla pořád místo pobytu v Chrudimi, po pěti letech jsem mohla požádat o trvalý pobyt. V Hostivicích mi šéfovala sestra. Pobavit jsme se jezdily do Pardubic, kde je restaurace, kterou vlastní Armén a kde se tehdy scházela ruská mládež, Rusové, Ukrajinci i Arméni. Příchozí z tjačevského rajonu, se vždycky v neděli scházeli na pardubickém nádraží. Tam se nás sešla i stovka a dodnes si pamatuji, jakou tam měli výbornou čokoládu. Tam jsme se scházeli i s těmi, kteří dávali práci. Přijížděli lidé až Hradce Králové. Mezitím jsem jezdila domů – na Vánoce, na Velikonoce. Ale většinou jsem posílala mamince peníze. Sice bere důchod, ale ten nestačí. Jaká byla situace mé rodiny? Jako děti jsme nikdy hladem nestrádali, žili jsme ve středu, maminka pracovala v kuchyni, a tak se pro nás vždy něco našlo. Kupodivu jsme nakonec obě zůstali v Čechách. Sestra se provdala za Ukrajince, ale žije i s dcerkou v Chrudimi. Mamce je dnes 70, je živá, čiperná, pohodová, skvělá a jezdí za námi.

Jsem věřící, byli jsme katolíci na Ukrajině. Velmi pobožná a katolička byla moje babička, maminka se držela s ní, ale dalších šest maminčiných sourozenců je pravoslavného vyznání. Stalo se ale to, že po smrti táty odřekl katolický kněz mamince jeho pohřeb na pravoslavném hřbitově. Chtěli jsme to proto, že tam leží celá tátova rodina. Kněz to nepochopil, a pro moji maminku to bylo velké zklamání. Celebrovat obřad kněz odmítl den před pohřbem. Bez problémů se toho ujal pravoslavný kněz a tatínka pohřbil, tam, kde jsme chtěli. Od té doby se maminka odrhla od katolictví a všichni jsme zůstali u pravoslaví. Se sestrou tady v Čechách, jezdíme do Hradce Králové, kde je pravoslavný kostelíček snad převezený ze Slovenska. Jezdíme tam s košíkem na Velikonoce. Do něj vkládáme mazanec, nazdobíme si košík podle svého. Moje dcerka je pokřtěná jako pravoslavná. Těšíme se domů na církevní svátky, oslavit je a vidět celou rodinu, která se schází dohromady. Na svátky se těším.

K Vaší otázce, zda jsem neuvažovala odjet do jiné země. Neuvažovala. Všichni odjížděli do Česka. Bylo to pro mne neznámo, znala jsem Česko jenom z povídání sestry – z jejího povídání o velkých obchodech, které u nás nebyly – dokonce si cestou sem ze mě dělali legraci. Z Čech jsem byla velmi vykulená, viděla jsem tady obrovské domy a obchody, které

u nás nebyly. Překvapili mě obchody, kde bylo všechno; pak to, že se tady za všechno děkuje a pak, neznala jsem peníze. Pletla jsem si halíře a koruny, dokonce jsem se bála sama nakupovat. Takže jsem na začátku nosila z obchodu hrsti drobáků. Česká republika má u nás dobrou pověst, přivážíme si z Čech dost peněz. Z těchto peněz si lidé doma vybudovali, to co mají. Je fakt, že to jsou těžko vydělané peníze. Lidé sem jezdí rádi, ale dost se nadřou.

Jaký byl můj další příběh? Do Chotěboře jsem se dostala před deseti lety a to přes dalšího známého Ukrajince. Bylo to tak: trhla jsem se z Hostivic, byla jsem na Ukrajině 4 měsíce. Viktor se znal s panem Starým z Chrudimi, který zde vlastnil zdejší jídelnu a potřeboval dvě děvčata. Přes sestru jsem dostala avízo, a protože Viktor, tak se ten známy Ukrajinec jmenoval, na mně nechtěl vydělat, jen mi práci zprostředkoval, doporučil mi, abych si nechala udělat živnostenský list, že budu pracovat sama na sebe. Takže jsem se přímo domluvila s majitelem jídelny. Živnostenský list jsem měla na pomocné práce v kuchyni, bydlela jsem v ubytovně jídelny, nejdřív sama, pak s Češkou, kolegyní z Malče. Tady jsem se seznámila s manželem.

Zda se mi nestýsklo. Stýskalo, stýská se mi i teď. Co mi pomáhalo: Byla to spíš praktická pomoc. Když to hodnotím, hrozně moc mi pomohla sestra, za kterou jsem jezdila na víkendy. A hlavně: zapadla jsem v práci do kolektivu. Nikdy jsem neseseděla, vždy jsem dělala to, co bylo zapotřebí. Byl tam velmi dobrý kolektiv a já nejsem konfliktní typ. Jazyk jsem se naučila sama. Hodně mi pomohlo, když jsem zůstala v Chotěboři úplně sama a musela jsem se sama nějak domluvit. Pravda, zpočátku i rukama a nohama. Seznámení s manželem bylo hrozně hezké. Můj kolega z práce byl u dobrovolných požárníků, u kterých pracuje můj manžel. Když jsem jednou odjížděla na dovolenou domů, kolega se se mnou přišel rozloučit a zeptal se, zda může přijít i s kamarádem. Přišel s obrovskou horou – a to byl můj manžel. Můj manžel tehdy, jak byl podroušen, mi hned řekl, že se mu hrozně líbím a že se se mnou ožení. Tehdy jsem si pomyslela: no určitě! Když jsem se vrátila po Vánocích, šli jsme s kamarádkou, která mně přišla navštívit z Pardubic, pobavit se na diskotéku do Modré hvězdy, kde jezdili známí Slováci. Tam jsem se podruhé potkala s Alešem, ale měla jsem jinou barvu vlasů a Aleš mně vůbec nepoznal. Já jsem to, že mně ani nepozdravil, reflektovala v práci před kolegou, a mi přišla od manžela SMS, že mě zve do exkluzivního Borku na oběd. Borek je hotel, já jsem si myslela bůhvíco, ale manžel mě uklidnil, že to je ve vší počestnosti. Tak jsme začali spolu chodit, chodili jsme spolu rok, a když jsem pak po půl roce odjela domů, strašně se bál, že se mu nevrátím a poslal mi moře SMS, a to 1 minuta stála 20 korun. Po telefonu mi oznámil, že pro nás zařizuje bydlení. Ale mamce jsem to neřekla hodně dlouho, jí by se to nelíbilo, kdybychom nesezdaní bydleli spolu. Od října toho roku jsme pak bydleli spolu. O

ruku mě jel požádat na Ukrajinu. Mamka se o mě začala bát, že je obrovský, ale dnes je všechno jinak. Mamka má mého manžela hrozně ráda a je druhý, na kterého se ptá. Nejdřív se ptá na vnučku, pak na něj. Tam, na Ukrajině, jsem si nakoupila všechno, co patří ke svatbě. Svatební šaty jsem si nechala u nastávající tchýně. Babička se mi tenkrát jevila strašně překvapená, jakoby se divila, že se budeme brát. Dnes mě mají hrozně rádi, lepšího tchána a tchýně nemůžu mít. Nikdy mi nedali pocítit, že jsem cizinka. Dnes se o nich starám a také jim dám první a poslední. Dědu беру jako tátu, kterého mi sice nenahradí, ale je fajn. V roce 2005, 14. října jsme se brali.

Jací jsou Češi? Co jsem potkala lidí na různých pracovištích, nikdy jsem nepocítila pohrdání, nikdy jsme nedostali nic příkazem, vždy jsem se cítila rovnocenně.

Kdy jsem se cítila tady doopravdy doma? Když, jsem se stala matkou. Nikolku jsme měli až po roce, do té doby jsme život brali tak, jak šel. Když jsem zjistila, že jsem těhotná, bylo to nepopsatelné štěstí. Ráno to byl test, pak byl lékař, odpoledne jsme šli na procházku do lesa a odtud jsem volala mamince, že bude babičkou. Když se narodila Nikolka, od té chvíle je tady má rodina. Nikdy bych se nevrátila, manžel má dobře placenou práci a je tu Nikolka a Nikola je již Češka. Tak ji vedu, tak ji vychovávám, ale vedu ji i k mým zvykům. Nikolka zažila Velikonoce v Neresnici na Ukrajině a tam byla s mojí maminkou v kostele, moc se jí to líbilo.

Teď si již žádám o české občanství. Po svatbě mám automaticky trvalý pobyt na deset let, příští rok mi tato lhůta končí – ale již dávno přemýšlím, že si vezmu občanství. Při hledání práce, jsem totiž narazila na to, že by to bylo lepší. Ukrajinství ale ve mně zůstalo. Teď uvažuji ještě o dvojitým občanství. Bojím se zákonů, které se pořád mění. Nechtěla bych si zařizovat vízum, když se budu chtít podívat za maminkou. Cítím se být Češkou, protože teď již mám spoustu českých dobrých přátel. Taky mám zodpovědnost za dítě, mám tady rodinou, velkou oporou je mi manžel. Můj domov je tady, kde mám zázemí. Moje celá velká rodina, a to maminka pochází ze sedmi dětí a tatínek ze šesti, by přitom mého manžela brala všemi deseti. Manžel se dnes dokonce domluví ukrajinsky! Takže se nic nedá říct za jeho zády.

Česko je můj domov, jsem tady spokojená. U nás doma jsou lidé, kteří jsou takoví jiní než tady, neumějí odpočívat, pořád pracují. Taková je i moje maminka. Já jsem se již naučila odpočívat. Naučila mě to tchýně. Teď si sednu a nic nedělám. Vyhovuje mi český styl života. Jezdíme v zimě s partou hasičů na hory, to naši lidé neumí. Já jsem se naučila tomu, že všechny peníze nemusím dát do baráku, ale něco si odložím pro sebe.

Moje definice dobrého života je žít tak, jak žiji teď. Jsem nadměru spokojená, mám milujícího manžela, zázemí, nádherou dceru. Mrzí mě jediná věc, ráda bych měla maminku u sebe a přestěhovat ji nelze. Její sedmdesátiny jsme slavili tady, ale ona by tady nežila,

nevyhovuje jí styl života. V bytovce by nedovedla žít, nudila se a pletla alespoň bačkory. Teď když jsme se přestěhovali do našeho domečku, je to lepší, měla by práci okolo domu. Tak uvidím, co bude.

Poznámka na závěr: Paní Vita má téměř nezatelný přízvuk, má bohatou slovní zásobu a je výborným vypravěčem.

Mezi řádky sdělila velmi podstatnou věc. Nic menšího než otřesení dosavadního bezpečí v katolické víře. Pokud se rozpadá jednota víry, jednotlivých lidí se to velmi dotýká. Co se může stát, to sdělila Vita: Odmítnutím pohřbu otce, matka a dcera, které situaci musely vyřešit, byly vrženy zpět na sebe sama. Došlo k posunutí jinam. Od víry k člověku. Od momentu odmítnutí, má Vita k víře racionální vztah.

2.2.2. Druhý příběh – Táňa

„Odloučení členů rodin a chybějící znovusjednocení působí často rozpad původních svazků. Navazují se nové vztahy a rodí nové city; zapomíná se na minulost a vlastní povinnosti, vystavené těžké zkoušce odloučení a samoty. Není-li rodině přistěhovalců zajištěna možnost začlenění do společnosti, je těžké předpokládat její harmonický rozvoj.“ Benedikt XVI.³¹

Táňa pochází z oblasti Dněpru, z Čerkaské oblasti – z vesnice Smila nedaleko Kyjeva. Vystudovala střední školu se zaměřením na elektroniku. Pět let pracovala v místní továrně na elektropřístroje, mimo manželství se jí narodila dcera Aňa. Doma byli dva sourozenci, má o deset let mladšího bratra, který má vysokoškolské vzdělání se zaměřením na potravinářskou výrobu. V Česku žije sedmáct let. Nikdo z její rodiny před ní, zkušenosti s prací v zahraničí, jmenovitě v bývalém Československu, neměl. Sama původně vůbec neuvažovala o možnosti emigrovat, ani se nesečkala s tím, že by pro ni byla dostupná alternativa vybrat si z odchodu do různých zemí. Česko bylo jedinou možností, kterou měla.

Na začátku rozhodnutí emigrovat, byl její sen mít doma, na Ukrajině, svůj vlastní kadeřnický salon a stát se kadeřnicí. Vystudovala sice elektro obor, ale velmi ráda česala a doma se to učila, kde mohla. Nikdo z její rodiny, ani příbuzných nikdy v Česku nebyl. Táňa pouze z doslechu měla představu o tom, že v Česku a Německu jsou skvělé výdělkové a i za krátké období se dá vydělat tolik, aby si splnila svůj sen. Našla si zprostředkovatele, od

³¹ BENEDIKT XVI: *Poselství Svatého otce Benedikta XVI. K XCIII Světovému dni migrantů a uprchlíků 2007.* Tisková zpráva České biskupské konference, 10. 1. 2007.

babičky si půjčila 200 dolarů, které předala zprostředkovateli práce. Neuvědomila si, že ji předal pouze turistické vízum a na jeden týden! Zaměstnání ji zprostředkovatel zajistil v Mírovce. Dle původních informací měla v čistém prostředí, v hale, balit sazeničky do krabiček. Realita byla špatné ubytování, práce venku v zimě a dešti a mizivý výdělek. Kolegyně, které se nechaly zlákat podobně jako ona, to vzdaly a vrátily se. Táňa nikoliv. V průběhu týdne se dokázala sblížit s majitelem hospody, kde měly ubytování, domluvila se s ním a rozhodla se ilegálně zůstat. To bylo v dubnu, v květnu měla s panem Novákem, majitelem hospody, svatbu a začala si zařizovat příchod dcery. S manželem zkoumali možnosti adopce. Pracovala se svým manželem. Dcerka tady žije od svých tří let. Adopce se nezdařila, manželství se po pěti letech rozpadlo. Zůstala ale báze přátelství. Pana Nováka a hlavně jeho maminku, dnes její dcera Aňa bere jako svého tátu a babičku.

Pro Táňu bylo nejdůležitější a zároveň nejtěžší zvládnout jazyk. Učila se za pochodu, dodnes má trochu problémy, je znát silný akcent. Dcerka, která chodila do školky a doma mluvila s matkou pana Nováka, svou „babičkou“, považuje češtinu za svůj rodný jazyk a ukrajinsky nemluví, špatně ukrajinštině rozumí. V čase rozvodu si Táňa, která se mezitím naučila jazyk, našla práci ve Futabě, japonské firmě, která ji uznala vzdělání. Svým pracovním nasazením, dobrou práci a vytrvalostí, dosáhla pozice kontrolorky a svoji pracovní kariéru hodnotí jako svůj životní úspěch. Zvládla také rekvalifikaci v oboru kadeřnice a po práci si plní svůj sen: tvořit účesy, česat na svatby. Pracuje, po práci ve Futabě, další hodiny v dámském kadeřnictví jako zaměstnanec. Našla si nového manžela, který podniká v dopravě, dcera se učí v oboru kuchař a číšník.

Svůj život hodnotí jako vydařený. Jaký je dobrý život? Podle Táni, je dobrý život to, co teď žije, je to její současně žitá skutečnost. Je spokojená a šťastná. S Ukrajinci se stýká minimálně, vyjma 3–4 Ukrajinek, s kterými se seznámila již v průběhu života v Česku a s kterými se navštěvují v různých městech. Velice sleduje současnou situaci na Ukrajině a v průběhu rozhovoru neskrývala svůj strach, když se jenom dotkla možnosti odvedení svého bratra do armády a do války. Ona a její matka se války bojí, otec syna do ní posílá. Tvrdí, že on sám by za Ukrajinu šel bojovat ihned, jeho syn má jiný názor. Protože je bez práce, armádu chápe pouze jako zaměstnání, možnost výdělku pro sebe a na alimenty pro své dítě. Všichni a hlavně Táňa se snaží, aby mohla legálně svého bratra dostat do České republiky, ale zatím bezúspěšně. Dokonce si zjistila, že by byla možná nostrifikace jeho ukrajinského diplomu. Ona sama také velmi intenzivně usiluje o české občanství, cítí se Českou, ale nedaří se jí. Nelíbí se jí přístup našeho Ministerstva vnitra – kde se setkala s odmítnutím. Velmi negativně hodnotí naše administrativní postupy, i když chápe, že může jít o subjektivní postoj

jednotlivých úřednic. Jejím cílem je české občanství a přestěhování svého bratra. Nenávidí válku a ty, kteří ji rozpoutali. Zastává životní filozofii, ať si všichni jdou, kam chtějí – lidé i národy.

Při svých návštěvách Ukrajiny srovnává. Kriticky hodnotí válku, která devastuje zemi, kolabující průmyslovou výrobu, zhoršující se i tak špatné životné podmínky, nepořádek. Vystála si fronty před naší ambasádou v Kyjevě. Po svých zkušenostech upřednostňuje legální přístup. Hodně srovnává a realita na Ukrajině se jí jeví jako pro ni již nepřijatelná. Představu, že by se vůbec mohla vrátit do země původu, zásadně odmítá.

Pomáhá svým doma. Její rodiče jsou vynucenými vegetariány. Mají neskutečně nízké důchody, vysvětluje Táňa. „Když nemáš peníze“, konstatuje, „jíš jen to, co si vypěstuješ“. Bez její pomoci by rodina velmi těžko přežívala, je na ni závislá. Je ale velmi hrdá, že to dokáže, a že může svým lidem doma pomáhat. Je pro ni důležité ocenění její původní rodinou.

Poznámka na závěr: Paní Táňa má znatelný akcent. V porovnání s paní Vitou má trochu menší slovní zásobu, což mě trochu zarazilo, vzhledem k její pracovní pozici. V porovnání s Vitou některým slovům hůře rozumí. Je i méně otevřená. Daleko líp se jí povídá po vypnutí záznamového zařízení.

Táňa mezi řádky popsala poloilegální vstup na české území a úskalí, které toto postavení přináší. Zůstala v Česku po vypršení svého pobytového povolení. Zařadila se tak do početné skupiny migrantů ze třetích zemí, kteří se do neoprávněného postavení dostávají přicestováním na krátkodobé, turistické vízum, následované rychlým, nelegálním zapojením do pracovních aktivit na sekundárním trhu práce.³²

V jejím vyprávění dominuje fenomén původního domova.

Táňa jako jediná intenzivně sleduje politické dění na Ukrajině a bolestně vnímá, že odvrácenou stranou živelnosti těch, kdo jsou nahoře, je tajemná, zlověstná osudová předurčenost těch, a ke kterým patří i její rodina, kteří jsou dole. Vnímá, že je to špatně a ráda by viděla normy a předpisy, které by tuto bezmocnost kompenzovaly.³³

2.2.3. Třetí a čtvrtý příběh – Katerina a Andrej

„A o cokoli budete s vírou v modlitbě prosit, to dostanete.“ Mt 21,22

³² DRBOHLAV, Dušan a kol.: *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha 2010., s. 153.

³³ BAUMAN, Zygmunt: *Úvahy o době*: Praha 1995, s. 155.

„Proto Vám říkám: Věřte, že jste už dostali vše, oč v modlitbě žádáte, a bude vám to dáno.“ Mk 11,24

Uvedení do problematiky: Nejtěžší rozhodování, je rozhodování o emigraci s celé rodiny. Teoreticky – na bázi etických teorií, rodina se k emigraci rozhoduje konsekvencionálně tj. v momentě když zisk jednoho nebo více členů rodiny převáží nad ztrátami ostatních. Jedinec řeší výhody např. pouze očekávanou výši příjmů tj. benefity, pro rozhodování rodiny jsou nutné jiné ekonomické strategie. Racionálně uvažující rodina, rozhodující se pro trvalý odchod, musí počítat s tím, že příjem ze zaměstnání je v současném světě velmi nejistou konstantou. Při jeho ztrátě v cílové zemi, se může stát, že se sociální příjmy budou následně vykazovat podstatně vyšší stabilitu než příjem ze zaměstnání, který byl vytlačujícím faktorem odchodu do ciziny. V případě, kdy jsou stabilní a dokonce očekávaný příjem – tedy původní hlavní faktor odchodu – převyšují, pak se ztráta dominantního zaměstnání nestává až tak důležitým faktorem pro rozhodování proti, protože v případě nesnáží se sociální příjmy stanou nikoliv doplňkovým, ale hlavním zdrojem příjmů.

Hypotetická úvaha vycházející z předchozího: Dokonce může dojít k paradoxu, že tato situace, fakticky odkázanost na sociálních dávkách, se stane bariérou pracovní integrace. Tato poslední věta je pouze doplňková úvaha vycházející z reality sociálně stabilních demokratických společností, bránících se migraci za vyšším sociálním příjmem a nesouvisí s příběhem.

Katerina a Andrej odcházeli z Ukrajiny v roce 1971, ze života bez širšího rodinného sociálního zázemí s vizí lepšího života pro své dítě, malého Viktora. Odcházeli z Ukrajiny do srovnatelného společenského zřízení v bývalém Československu. Odcházeli, i když informace tohoto typu byly cenzurované, ze zaostalejší do modernější země. Jejich představa byla, že si v nové zemi budou moci sami vytvářet alternativy pro svůj další život, nepřijímat pouze to, co je dané.

Manželská dvojice Andrej a Kateřina se přistěhovali na Slovensko ve vlně imigrantů, kterou vyvolalo vnitřní politické rozhodnutí v SSSR v roce 1964, kdy bylo po letech povoleno, aby se každý obyvatel SSSR vrátil do města, ve kterém se narodil. Tady začíná příběh:

Katerina byla Ukrajinka narozena ve městě „Primirky“. Její rodiče se po anexi části Polska a Československa po druhé světové válce, ze svého vypáleného města, přestěhovali do města „Rovno“ na Ukrajině. Tam se také hned po válce ze slovenského zničeného území, konkrétně

z městečka Plavnica, přestěhovali s dětmi i Andrejovi rodiče. Úvaha byla velice jednoduchá. Všichni žili na zničeném území a na Podkarpatské Rusi byly rodinám nabízeny usedlosti po odsunutých občanech meziválečného Československa, kteří na naše území reemigrovali na základě opcí po roce 1945.

Po překročení hranice tito přesídlenci získali občanství Sovětského svazu. V roce 1964, když bída v Zakarpatí neustávala, začali uvažovat o návratu do zemí původu. Do té doby Andrej již získal svou druhou kvalifikaci: promítače v kině k původnímu nástrojaři, vystudoval obor s maturitou. Katarína vystudovala, rovněž s maturitou, školu společného stravování – obor kuchař. Na základě pozvání příbuzných, žijících na Slovensku, Andrejovi rodiče využili uvolnění po roce 1964, kdy bylo přesídleným občanům Sovětského svazu povoleno vrátit se do rodných měst, a s Andrejovými sourozenci odešli na základě pozvání příbuzných na Slovensko, do Prešova. Do doby jejich odstěhování Katarině zemřeli rodiče, ona sama se provdala za Andreje, se kterým se znala od školních let a narodil se jim chlapeček, Viktorko. Andrej, jako příslušník elitního sovětského raketového vojska, sloužící v Lotyšsku a Litvě, i když opakovaně dostával tzv. „pozvání“ z Československa od rodičů, se přestěhovat nemohl. Musel, po ukončení vojenské služby, která byla tříletá, ještě další tři roky zůstat ve městě Rovnyj, kde původně žila jeho rodina. Systém přestěhování nebyl jednoduchý, zejména administrativně byl rozdíl mezi proklamací a realitou. Velmi mu pomáhal tlak jednotlivých subjektů z ČSSR, které vytvářeli na Ministerstvu vnitra a Ministerstvu zahraničí Ukrajiny podmínky pro scelování rodin. Za pomoci těchto subjektů, cílevědomý Andrej mohl zjistit číslo své žádosti o přestěhování, a protože byl důsledný, požadoval po místních úřednících vyřízení své žádosti. Sovětské úřady měli v daném politickém uvolnění totiž jedinou možnost jak zamezit vystěhovávání – žádost o přestěhování byla vyřízená zhruba dva dny před termínem odjezdu, což byla lhůta, ve které dané rodiny časově nezvládaly vyřízení všech náležitostí a zmeškaly vystěhování. Andrejovi se to nestalo. V předstihu si zajistil kontejner, do něho sbalil veškerý majetek a v čase odjezdu byl s manželkou a synkem připraven. Autem sledoval celou cestu kontejneru do Prešova. Tady se nastěhovali do domku k babičce a rodičům a Andrej urputně v Bratislavě vyřizoval získání československého občanství pro svou manželku a synka ale i pro své rodiče a bratra se sestrou. Všechny žádosti byl povinen podat v několika kopiích, pro všechny osoby zvlášť. Za uvolnění se svazku občanství SSSR musel zaplatit poplatek 930 Kč za osobu (což byla přibližně měsíční mzda). Den 4. července 1971 považuje za den svého občanského narození.

Zaměstnání získal v tiskárně v Prešově, kde již pracoval jeho bratr. Setkal se se s otevřeným odporem ke své osobě, iniciovaným událostmi roku 1968. Získal zkušenost

účinnosti aktivní obrany proti šikaně. Využíval i moment toho, že v okupovaném Československu měli lidé v průběhu normalizace strach a dali mu pokoj. Další úspěch byl, když rodina získala dvoupokojový moderní byt na sídlišti v Prešově a byla lidsky přijata sousedy. Katarina oceňuje pomoc sousedky, která jim, díky své znalosti jazyků, ruštiny i ukrajinštiny, rozuměla.

Na otázku, kdy se v nové zemi začali cítit doma, Katarina spontánně odpověděla, když jsme dostali první byt. Andrej: Hned, jak jsme dorazili do Prešova.

Katarina v době příjezdu slovensky nemluvila, navíc byla s dítětem doma a čekala druhé miminko. Andrej, pracující v tiskárně, se učil řeč za pochodu a díky práci se rychleji orientoval v novém prostředí. Obrat nastal, když Viktorko začal chodit do školy. Andrej se rozhodl, že rodina bude slovenská a tak se Katerina s malým Viktorkem od jeho první třídy učila slovenštinu krok za krokem, Andrej se rovněž učil s dítětem gramaticky čistému jazyku. Oba dva to zvládli a Viktorka vedli k výbornému prospěchu. Mimořádně inteligentní, přemýšlivé a výtvarně nadané dítě, se tak stalo učitelem svých rodičů. Když pak povyroستlo i druhé dítě, dcerka Ludmilka, Katerina hledala práci. Situace v Československu se již stabilizovala, a tak si vyslechla i tvrdé věty: my práci máme pro naše lidi, ne pro vás. Brečela, ale nevzdávala se a získala s maturitou, kvalifikační úroveň jejího vzdělání nebyla uznána, místo pomocné kuchařky. Andrej, přes doporučení, získal místo, které pro sebe cíleně hledal, nástrojaře v podniku zabývajícím se robotizací, VUKOV Prešov. Protože práci věnoval absolutní pozornost, byl inteligentní a snažil se učit vše, rychle postupoval a prosazoval se přes rodilé Slováky, ani ne nešikovnější, ale pohodlnější. Andrej s úsměvem hodnotí: „... neměli tak dobrý vztah k práci.“ Andrej si ji moc vážil. Když se vypracovával, stal se mu hrozný úraz. Tvarovací hlava lisu se zřejmě únavou materiálu nebo technickou chybou vyvlekla z upevňujících klínů a vahou 700 kilogramů dopadla na ruce dvou dělníků. Prvnímu z nich rozdrtila pravou ruku. Druhému, Andrejovi, pouze částečně odtrhla levou ruku nad zápěstím a zasáhla i pravou ruku, ve které držel kladivo. Lis jim ruce zlisoval do šířky kladiva, které měl v ruce. Andreje operoval lékař, který žil ve stejném domě. Ruku mu zachránil, i prsty na pravé ruce. Má ji funkční, ale zkrácenou o 3 centimetry. Následoval rok rehabilitace, kdy rodina žila ze sociálního příjmu, plateb v případě nemoci, malého pojištění, bolestného a z platu Kateriny jako pomocné kuchařky. Rodinu toto neštěstí stmelilo a získala důvěru v místní lidi.

Pro Katerinu bylo důležité i to, že Prešov je polygonní město. Od věků tu žije silná komunita řeckých katolíků a pravoslavných. Katerina, neznající jazyk a mluvící rusky, nejdřív navštěvovala pravoslavné církevní obřady, jak se rodina vžívala do místních poměrů, tak dnes

navštěvuje řeckokatolické obřady. Pro ni bylo toto duchovní spojení velmi důležité, nacházela kontinuitu s mrtvými rodiči.

Ptala jsem se Andreje, co pro něj bylo nejdůležitější. Uvedl, že to bylo získání občanství, schopnost uživit rodinu a najít se ve své práci, prosadit se v ní, získat v ní uznání a úctu kolegů. Oba dva tomu podřídili vše a svého cíle dosáhli. Na otázku, co ještě považuje za důležité, kromě občanství, zdůraznil: jazyk – práci – důstojné bydlení.

Dnes jsou oba v důchodu. A děti: dcera je psycholožkou a na další úvazek učí v hudební škole. Syn je rovněž vysokoškolsky vzdělaným pedagogem, pracuje na pozici zástupce ředitele umělecké školy a působí ve výtvarném oboru – ilustruje. Obě děti založili úspěšně rodiny – syn se podruhé oženil, jeho první manželka neustála rozluku v průběhu základní vojenské služby.

Rodina se nehlásí k ukrajinštině. I když měli možnost, volili cestu vzdělání dětí ve slovenských středních a vysokých školách a odmítli ukrajinské školství, které se jim v daném místě, kde funguje rusínská mateřská, základní škola, gymnázium, seminář, kde sídlí církevní instituce i rusínský rozhlas, nabízelo. Andrej mi to vysvětlil jednoduše: my jsme a cítíme se Slováky. Bez jakéhokoliv sentimentu.

Jaký je závěr cesty těchto dvou úžasných lidí, které jsem měla možnost poznat: absolutní integrace. Podle nich je cesta k úspěšné integraci následující: rozhodnout se být občanem dané země, zpretrhat všechno staré a přijmout nové. Katerina: zvyky zůstávají uzavřené v maminciných receptech, my jsme hrdi na to, že jsme Slováci.

Je to úžasný příběh lidského utrpení, rozhodnutí dát svým dětem lepší podmínky pro život, odříkání ale především železné vůle Andreje, který se rozhodl a překonával jednu překážku za druhou. Musel se naučit zatnout zuby, naučit se asertivitě, musel se naučit překonávat lidskou zášť. Jeho skálopevné přesvědčení, že toho dosáhne, doplňovala Katerinina láska, věrnost a důvěra v manžela. Životní úspěch dětí je jim odměnou.

Ne všichni toho dosáhli. Andrejův bratr měl pouze střední všeobecné vzdělání s maturitou, tudíž byl bez odbornosti a nedosáhl mety všeobecného uznání jako Andrej. Sestra nezvládla život a podlehla démonu alkoholu. Dva z rodin, které se přestěhovaly spolu s nimi, se vrátily na Ukrajinu. V obou případech to bylo z popudu žen, které si v novém prostředí nezvykly.

Je to pozitivní příběh. Jádrem úspěchu byl v tomto případě je Andrej. Inteligentní, vzdělaný muž, ctižádostivý, ve smyslu chápání ctižádosti jako úkolu, o jehož splnění musí člověk těžko usilovat. Pokorný, bral jakoukoliv práci, aby uživil svou rodinu. Svou pracovitostí, schopností učit se a vůlí uspět, skutečně uspěl. Prosadil se a splnil si své sny. Touto cestou šla i jeho tichá a laskavá žena. Pracovala jako pomocná kuchařka nejdřív ve

školce, pak ve škole, se vzděláním vyšším než bylo vzdělání a znalosti jejich nadřízených. Prosadila se pracovitostí a šikovností. Katerina má ale také úžasnou empatii, sociální inteligenci. To je další klíčový bod. A pak, měli jeden druhého. Vzájemná láska a také láska k dětem je zlatou nití jejich životů. Z předchozího vyplývá další důležitý bod: pokora. Ani jeden z nich si svědomí nepošramotil hříchem, jsou přející, mají hřejivý vztah k lidem kolem sebe. Vyzařuje z nich pokora, láska, pokoj a úcta jeden ke druhému a lidem kolem. Ale také inteligence a empatie. Klidná odevzdanost životu v jeho každodennosti.

Závěr: Katerina i Andrej mluví gramaticky čistou slovenštinou, kterou doplňují specifickým šarišským slůvkem. Jemný náznak přízvuku je v šarištině znějící kolem, téměř neznatelný. Oba skvěle vypráví.

Tento příběh je příběhem zodpovědnosti, víry a lásky. Je praktickým převyprávěním heideggerovského ontologického konceptu, co znamená bytí, které je nesené starostí. Co znamená v praxi naladěnost, rozumění a řeč.

Ve vyprávění obou manželů byla evidentní jejich úcta k práci, ke smyslu práce před Bohem. Vyprávění se neslo v duchu encykliky papeže Jana Pavla II z roku 1981 *Laborem exercens* (O lidské práci), části věnované prvkům spirituality práce. Manželé nechápali práci jen jako prostředek k dosažení co největšího životního standardu, ten ani nemají, ale jako vlastní smysl svých životů, svého prosazení se mezi sobě rovnými, schopnosti plně se zařadit do nové společnosti.³⁴ V podstatě popsali, v čem spočívá důstojnost lidské práce.

2.2.4. Pátý příběh – Helena

*„Západ“ jako vžitá hodnotové měřítko. Definice Slovenska: Je to země „na východ od Západu“.*³⁵

Před příjezdem na Slovensko jsem byla dřív vdaná na Ukrajině, mám dva syny, mám vnučky a také pravnučky. Je mi 82 let. Narodila jsem se na Ukrajině ve městě Vinogradovo. Mí rodiče již nežijí, byli to vinohradníci. Měla jsem 9 sourozenců, všichni již zemřeli. Mám střední školu. Vdávala jsem se v roce 1955 za mého prvního manžela. Pracovala jsem 30 let ve fabrice na výrobu obuvi, narodili se mi 2 synové, starší Ivan a mladší Emil. První manžel

³⁴ MARTINEK, Cyril: *Cesta k solidaritě*. Svitavy 1998, s. 96, 101–102.

³⁵ Citované slovní spojení je použita parafráze označení soutěžní sekce 50. Mezinárodního filmového festivalu Karlovy Vary: *Na východ od Západu*. Právo – příloha Víkend, 3. července 2015, s. 2.

byl velmi dobrý člověk, nikdy by mě nenapadlo, že se já někdy dostanu na Slovensko. Na vojně onemocněl. Byl sirota, původně měl 3 sourozence. Protože byli bez rodičů, sirotky, chlapečci vařili, co uměli. Dívka zemřela. Bolo tam peklo. Tu žijí děti jak na Západě, mají všechno. Bola jsem zamilovaná do jiného chlapce, ale odešel do Maďarska a již se nevrátil. Já jsem se vdala za mého prvního manžela v roce 1954. Byl velmi dobrý člověk. Vybudovali jsme se. On se dostal do sanatoria, byl velmi nemocen a zemřel. Měla jsem 48 let, když jsem ovdověla. Synové byli ještě svobodní. Potom se oženil starší, na vojně sloužil na ponorce, a měl dvě holčičky. Mladší syn sloužil v armádě, a protože věděl maďarsky, tak sloužil jako voják v Maďarsku. Žena staršího syna zemřela ve věku 46 let a on po její smrti onemocněl. Byl hospitalizován na psychiatrii. V práci viděli, že s ním není něco v pořádku a proto se dostal do nemocnice, kde byli strašné podmínky. Zamykali je, okna měly mříže. Já jsem se jen modlila k Bohu, aby se uzdravil. 17 let pobíral invalidní důchod a teď již bude brát starobní důchod, protože bude mít 60 let. Žije u své dcery. Teď se obracejí na mně, protože nemají za co kupovat. Je tam bída. Není práce. Mladší syn pracoval jako řezník, ale protože již lidé nechovají dobytek na prodej, tak není co zabíjet, ani co prodávat. Všechno se likvidovalo, lidé neprodávají dobytek, také práce se ztratila.

Jak jsem se dostala na Slovensko? Má přítelkyně původně žila v Čechách a po válce se přestěhovala s celou rodinou na Ukrajinu. Můj druhý manžel byl navštívit otce této mé kamarádky a tam se seznámil se ženou, které měla dítě, a tu si vzal na Slovensko. Syna si osvojil. Žena ho na Slovensku opustila a odešla. Já jsem nikdy nemyslela, že já přijedu na Slovensko. Protože jsem byla vdova 10 let, moje kamarádka mi poradila, abych se za něj vdala. Ona dala jemu mojí adresu a mne jeho adresu. On mi vyřídil vízum a já jsem se přijela za ním se podívat. Měla jsem 55 let. V roce 1988 jsem se za něj provdala v Užhorodě. Já jsem se do něj zamilovala, že to Bůh již asi tak dal a s radostí jsem šla sem. Hodně jsem mu odpouštěla, protože jsem ho milovala a je třeba mít pochopení ze dvou stran. Když člověk chce mít dobrý život, jeden druhému musí odpouštět, pak ten život bude dobrý.

Já jsem s takovou radostí šla na Slovensko, že to neumím ani vyslovit, já letěla jako na křídlech, ale to všechno řídil Bůh. Můj druhý manžel si rád vypil, ale všechno jsem dělala proto, aby byl spokojen. Jediné, co mi vyčítal, to byla modlitba. Já jsem se za něj modlila, aby se vrátil k Bohu. Byl velmi tvrdohlavý, a když mi sousedka řekla, že se on se mnou církevně neoddá, já jí odpověděla: „Koupíte mi kytici, když si mě církevně vezme“? Modlila jsem se denně a má modlitba byla vyslyšená. Modlila jsem se 10 let, když spal, šla jsem do druhého pokoje a na kolenou jsem se modlila, aby se vrátil k Bohu a prosila jsem Duchu svatého, aby se k Bohu obrátil. Raz, v sobotu vstal a řekl mi: „Helenka, jdeme na faru a vezmeme se“.

Děkovala jsem Bohu, že takový hříšný člověk se obrátil, protože bez Boha ni do “poroha“ (překlad: Bez Boha se nedostaneš ani k prahu dveří do pokoje). Já jsem byla ve vytržení, že Bůh vyslyšel mou prosbu a Duch svatý ho posílil. Byli jsme na svaté mši a on přijal svátost a farář nás oddal a odvezl nás všechny domů. Jedna kniha by byla z mého života. Ještě žil 3 roky. Já jsem byla velmi vyčerpaná, ruky mě bolely a prosila jsem Boha a věřila, že mi pomůže. Pak zaklepalá sousedka, která nikdy u mne nebyla a řekla, přišla jsem Vám pomoci. Ona měla auto a tři roky mi chodila pomáhat. Pomohla mi v tom, co jsem potřebovala, jezdila nakupovat svým autem a za pomoc si ode mě nevezla ani halíř. Vysvětlila to tak, že je sama a uvažovala, kdo ze sousedů a blízkých potřebuje pomáhat. Napadla jsem jí já, a proto mi pomáhá. Můj druhý manžel zemřel v roce 1993. Jsem věřící, ale moje děti žijící na Ukrajině, nechodí do kostela. Já jsem šla na návštěvu do syna a v autobuse, mně nikdy nekontrolovali batožinu, co jsem dětem vezla. Já jsem byla vždy velice nabalená, ale když jsem se pomodlila růženec, vždy jsem prošla bez celní prohlídky. Byla tam tehdy veliká nouze. Chtěla jsem se pomodlit u syna při obraze svaté Bohorodičky, ale nenašla jsem ji v pokoji. Obraz přeložili na verandu. Obraz Bohorodičky byl z Pulči – z pouti. Modlím se také za ně, protože je tam velká bezbožnost. Vyčítala jsem jim, aby se modlili a dali dětem náboženskou výchovu. Bez Boha nikdy člověk nezakopne. Musí ho mít ale v srdci. Já jsem ošetřovala 5 let svou maminku, která ležela. Měla 54 let, když zemřela.

Ptám se Boha, zda se mám vrátit na Ukrajinu. Cítím, že Bůh odpovídá, ne. Já to tak cítím v srdci. Jsem tady šťastná. Na Slovensku jsem ještě dva roky pracovala na důchod. Můj důchod je 400 € – z toho pouze 30 € je z Ukrajiny. Ještě dětem šetřím, všechno poplatím a pak ještě odložím dětem, každý druhý měsíc po 100 €. Dobrý život je tu, dobří lidé tady žijí. Doma jsem tady a jsem spokojená sama, neuvažuji jít do sociálního domova. Na Ukrajinu již bych se nevrátila. Teď již žiju duchovním životem, kaju se. Boha vidím ve všem.

Občanství slovenské nemám, žiji na vízum. Proto jsem si nevyřídila slovenské občanství, protože jsem myslela, že nebudu moci jezdit za dětmi. Občanství mám Ukrajinské, ale cítím se jako Slovenka. Těžko se mi žije samotné, ale i tak bych se na Ukrajinu nevrátila. Jsem tu velmi spokojená. Mé děti zůstali tam, i vnoučata. Mají dobrý život.

Když člověk žije s Bohem, není zapotřebí moc, jenom jeden Otčenáš. Synovi jsem řekla, když byl na návštěvě: Kdybys věděl, jak Tě má Bůh rád, tak bys na kolenou přišel na Slovensko, ale on nechce. Neumím moc slovensky, ale domluvím se všude a všemu rozumím.

Závěr: Paní Helena žije duchovním životem. Je se svým životem smířena a zdálky žehná své rodině, byla by velice ráda, kdyby s ní žil její starší syn. Mluví lámanou slovenštinou, víc

rusínsky. Domlouvala jsem se s ní pomocí překladatelky. Má nádherný hlas a krásně umí vyprávět, i když mluví poněkud složitě. Nejdřív jsem u ní s napětím čekala na každou další větu k základní linii vyprávění, a teprve po chvíli jsem pochopila, že je to špatně, že Helena právě větvením skládá svou obecnou výpověď, ve které, podobně jako sociální kritik John Maxwell Coetzee, kterého způsob přemýšlení přibližuje Jiří Příbáň: „Nabízí mnohvrstevní struktury, ve kterých se intimní zpovědi proměňují v obecnou výpověď o stavu společnosti a kde příběh vždy probíhá jako mistrně vedený dialog mezi reálným světem a lidskou fantazií či snem.“³⁶

Z jejího vyprávění vyplynulo, že světu kolem až tak úplně nerozumí, uzavírá se do svého vlastního světa a duchovního světa, který důvěrně zná, mluví jeho jazykem a rozumí mu ve vztazích a významech. Vztahuje se a pomoc očekává v první řadě od lidí svého jazyka žijících v Prešově. Intenzivně vnímá život své rodiny na Podkarpatské Rusi, vztahy a hmotnou situaci, která ji dělá starosti. Hraje tady roli i faktor věku. Prakticky potvrdila, jak důležitá je znalost jazyka, skutečnost, že pobývání se odehrává v médiu řeči, která umožňuje porozumění a komunikaci s druhými, chápání bohatství lidských významů a lidských vztahů zakotvených do věcí.

2.3. Existenciální rámec migrace u respondentů

Skutečnost hmotného nedostatku se prolínala vyprávěním všech. Z jejich vyprávění je možné dovozovat změnu poměrů na Ukrajině v rozmezí čtyřiceti let. Před čtyřiceti lety moji respondenti mluví o nedostatku zboží, ale také o hodnotách jako: stálost práce ve vztahu k obživě, blízkost lidí ve významu čitelnosti situace v místech jejich bydlišť, soudržnosti rodin a řádu. Oficiální instituce vnímají jako funkční. Před dvaceti lety mluví o hodnotách v jiném pořadí: dostupnosti práce ve vztahu k obživě, soudržnosti rodin, blízkosti lidí ve významu čitelnosti situace v místech jejich bydlišť. Oficiální instituce vnímají pouze jako důležité, ale je neohrožující. Mluví o existenci a fungování nelegálních zprostředkovatelských struktur, které jsou funkčnější než oficiální, o funkčnosti subsidiárních společenstev. Popisují, „jak to chodí“ ve společnosti, ve které se rozvolňuje platnost norem. Nemluví o nedostatku zboží. Důležité je jídlo, „nemít hlad“, zboží je dostupné jinak, ze zahraničí. Ve svém vyprávění detekují prvky nefunkčnosti společnosti.

³⁶ PŘIBÁŇ, Jiří: *Jací můžeme být?* Praha 2004, s. 73.

Reflektování současného stavu z nového pohledu: nezaměstnanost celým spektrem, bez vztahu k dosaženému vzdělání, formální důležitost institucí (“...abych mohla jezdit za maminkou...“), oficiální instituce a normy, které obyčejné lidi ohrožují (“...aby nebyl zabit; aby ho nevzali do války...“). Objevuje se tu vnímání občanské války, jako něčeho naprosto nesmyslného, hloupého (“...já bych nechala, ať si každý jde, kam chce...“; “...modlím se za ně...“).

Z vyprávění vyplývá gradace nefunkčnosti oficiálních struktur na Ukrajině, možnost jejich ovlivňování, které před čtyřiceti lety nebylo možné. Naopak funkčnost nelegálních struktur, které dokáží sehnat doklady, zboží i práci, pravda v zahraničí. Tyto služby jsou drahé. Na příbězích odchodu Táni a Vity je velmi dobře vidět jak tyto struktury fungují: Pokud je to neosobní zprostředkování práce, vyprávění Táni, je možné očekávat cokoliv, je to odchod do nejistoty. Pokud jsou vazby jištěné zevnitř, maminka Vity a její sestry se zná s maminkou zprostředkovatele práce, tak odchod provází napětí, ale je to odchod do určité jistoty. Děvčata věděla, kam odcházejí, měla jasno v podmínkách i možnostech výdělku. Je možné proti jejich reálným očekáváním postavit nereálné očekávání Táni, absolutní neznalost trhu práce v Česku, její odhodlání, že si v krátkém čase nelegální nekvalifikovanou prací (“...říkali, že je to tady jako v Německu...“) vydělá na kadeřnický salón na Ukrajině.

Vyplývala na povrch i další skutečnost: důležitost remitencí. „Moji rodiče jsou vynucenými vegetariány“, hodnotí situaci Táňa, „co si nevypěstují, to nemají.“ Bez její finanční pomoci by rodiče velmi těžko vycházeli, jsou na ní závislí a pomáhá také bratru, který je bez práce. Svou matku podporují Vity se sestrou, ale je zřejmé, že jejich matka má doma dobré zázemí, odvislé od počtu jejich sourozenců a počtu sourozenců jejího zemřelého manžela. Zvláště vyprávěním Vity se prolíná demonstrace soudržnosti ukrajinské rodiny a důležitosti těchto vazeb: „Scházíme se na velké svátky, těšíme se na to, můj manžel je jako jejich, nedali by ho za nic, dcerku vzala maminka do našeho kostela ve vesnici...“ Helena pomáhá ze svého malého důchodu rodinám svých dětí jak finančně, tak materiálně. Trpce hodnotí výši svého „ukrajinského“ důchodu, který na Slovensku dosahuje hodnoty po přepočtu zhruba 900 korun českých za téměř celoživotní práci.

V tomto směru je slyšet posun Kateriny a Andreje. K hodnocení svých původních rodin přistupují daleko méně emocionálně, ale o to více soustřeďují pozornost na své děti a jejich budoucnost. Oni sami sebe vnímají jako zakladatele. Život dělí na tam a tady s výrazným rozlišením. Skutečnost „tam“ pokládají za definitivně uzavřenou, ale mají jí v srdci.

Na základě převyprávěných skutečností měním své stanovisko k oficiálně uváděné míře nezaměstnanosti na Ukrajině ve výši čtyř až šesti procent. Můj osobní názor je, že je to

zavádějící ukazatel. Podobně měním své stanovisko k bagatelizaci a popírání migrace. Mám za to, že migrace za prací je pro ukrajinská společenství životně důležitá, pokud odmítají návrat do středověkých struktur. Mám také za to, že se na Ukrajině otevírá otázka funkčnosti institucí.

Řešení existenčních dilemat: U všech je to odchodem do zahraničí, z toho ve třech případech je to cesta za lepším místem pro život, ve dvou případech je to útěk do lepšího místa pro život. Vita přichází do Česka na základě pracovního povolení – má krátkodobý pobyt, jejím cílem je přivydělat si v průběhu prázdnin; Táňa – přichází na turistické vízum, následný nelegální pobyt legalizuje kombinovaným sňatkem, její původní cíl je vydělat si na kadeřnický salón; Helena – její pobyt je od začátku legální na základě sňatku, přichází do domu svého manžela; Katerina a Andrej si jako strategii volí žádost o československé občanství a uvolnění se svazku Sovětského svazu, tj. jako jediní volí definitivní odchod ze země původu.

Již samotným příchodem se jejich život začíná měnit. Velmi pěkně a velmi podobně to popisují s rozdílem dvaceti let Vita z Katerinou: z jejich vyprávění je cítit zmatek z odloučení, pocit vykořeněnosti a hledání záchytných bodů. Potkávají hodně lidí i opakovaně, ale vnímají pouze jejich „povrch“. Tato slupka z jejich pohledu postrádá „hloubku, podstatu a přirozenost“, která by je nezrušitelně vymezovala. Nelepší se to ani při opakovaných jednáních s těmi samými lidmi. Cítí neporozumění. Prožívaným dějinám povrchních setkání chybí kontinuita, zážitky rozdílnosti jsou fragmentální. Vnímání „povrchů“ se, ani u jedné z žen, neskládalo do celostních obrazů a celky ze sporadických, ať jakkoliv častých ohlédnutí po povrchu, nebylo možné slepit.³⁷

Bližít se po krůčkách k novému fenoménu domova je, což vyplynulo z vyprávění, mravenčí práce, vyžadující nadšení a oddanost, aby: „naděje, která tento projekt živí, neuschla dříve, než bude práce dokončena.“³⁸

Práce:

Vityina očekávání se po příchodu naplnila. Klade si finanční krátkodobé cíle, které se jí daří uskutečnit. Její pozice v rámci zprostředkovatelových aktivit je, i díky pozici její starší sestry, velmi dobrá a její každá další pracovní pozice je lepší předchozí. Ve finále si již sama pracovní pozici vybírá a souběžně s tím se osamostatňuje.

³⁷ SENNET, Richard: *The Conscience of the Eye*, s. 148. Citováno podle BAUMAN, Zygmunt: *Úvahy o postmoderní době*, Praha 1995, s. 110.

³⁸ BAUMAN, Zygmunt: *Úvahy o postmoderní době*, Praha 1995, s. 111.

Táňa po příchodu vystřízlivěla. Plně narazila na úskalí nelegálního sekundárního trhu práce, její očekávání se ukázala nereálná. Přehodnocuje svou situaci a jako strategii přežití volí kombinovaný sňatek.

Heleně, s příchodem v roce 1988, umožnil sňatek z lásky vycestovat z tehdejšího Sovětského svazu. I ona se dostala do pozice nekvalifikované pracovní síly, ovšem v jiném kontextu společenského uspořádání. Důsledkem přijetí málo placené práce, je výše jejího současného důchodu.

Katerina a Andrejem přicházejí s představou uplatnění se v rámci dosažené kvalifikace. Velmi zajímavé je načasování jejich příchodu. Přicházejí do socialistického Československa v roce 1971, na samém začátku gradace československých personálních celoplošných čistek tzv. normalizace, do prostředí pro příchozí ze SSSR nastaveného výrazně emočně negativně. Pro ně samotné tato rovina je, v čase jejich příchodu, zastřena tajemstvím. Je to faktor, který brzo po jejich příchodu začíná, zejména u Kateřiny, působit proti integraci.

Jazyková bariéra:

Jazyková bariéra je zásadní u Vity, kterou uzavírá do ukrajinské komunity; u Táni, kterou v prvopočátku úplně blokuje a kterou ona zásadně boří sňatkem a u Andreje, který je bere jako výzvu. Katerinu uzavírá a vede k duchovnímu životu, do prostředí lidí mluvících jazykem, kterému rozumí a obřadům, které zná z dětství, a ke kterým se vrací. Pro Helenu není důležitá, v čase jejího příchodu ji nepřekáží v manuální práci a s manželem se dohoví rusínsky. Tvrdí, že slovenským jazykem nevládne, ale že dokáže porozumět všemu. Co tím říká? Z hlediska fenomenologie toto: Nemohli bychom vnímat věci v prostoru, kdybychom neměli porozumění pro onen typ bytí kterým jsou věci v prostotu, nemohli bychom rozumět slovu, kdybychom nerozuměli jazyku. Porozumění bytí je základ pro výměr bytí.³⁹

Ukrajinská diaspora:

Po svém příchodu žila Vita, Táňa, rovněž tak Katerina s Andrejem, nikoliv Helena v ukrajinské komunitě. Žít mezi svými všichni označili za velkou výhodu. Vita ji považovala za nutnou, protože byla zmatená novostí světa, do kterého přišla. Pro Katerinu s malým dítětem byla nevyhnutná, Andrejův přístup se dá hodnotit jako pragmatický. Táňa se z ní záhy odpoutala a Helena do ní plně vstoupila v době, kdy jí onemocněl manžel.

Z obsahu vyprávění jsem pochopila: Život v komunitě mluvící stejným jazykem, výrazně ulehčuje vstup do nových společenstev, zmírňuje stres z jinakosti a poskytuje určitou obranu.

³⁹ PATOČKA, Jan: *Tělo, společenství, jazy, svět*. Praha 1995, s. 62.

Dále: Funkční diaspora zásadně přispívá k procesu trvalého usazení se v cílové zemi. Poskytuje potřebnou lidskou blízkost.

2.4. Časová struktura migrace u respondentů

Všechny moje respondenty spojovala skutečnost, že nebyli lhostejní ke svému bytí na Ukrajině. Každý z nich měl vlastní důvody k určité, nikoliv celkové, nespokojenosti, vztahoval se ke svému vlastnímu horizontu. Základní napětí, anticipace perspektiv, se projevilo primárně již ve skutečnostech jejich rozhodování. Po přijetí základního rozhodnutí následovala řada dalších vytvářených perspektiv, anticipací, které byly nadčasové. V pohybu těchto lidí – migraci z místa původního domova až po vytvoření domova nového – bylo napětí mezi dlouhodobou dynamikou opouštění a hledání, přičemž tyto skutečnosti nebyly u mých respondentů přímočaré a přímo pocitově souvisely s přijímáním nové společnosti a zároveň s odstupem od ní, a to na obou stranách. Jejich vykořenění se změnilo v pocit znovu získání domova, druhého zakotvení, v imaginárním, ale pociťovaném „momentu zlomu“. Tento moment zlomu stanovil rozhraní, ve kterém a od kterého je již možné z různých perspektiv jejich individuální integraci považovat za vydařenou. Opět nejde o vydařenost primárně, ale o jednotlivé „malé zlomové momenty“ v nichž je imigrant přijat – on sám se cítí být přijat, vnímá své přijetí. Mým cílem nebylo ve vyprávění vypreparovat emoce, ale postihnout celek naladění, iracionální přístup ke světu, důležitost dlouhodobých momentů a zlomových bodů.

Jak jsem uvedla v úvodu mé práce, tuto skutečnost nelze postihnout syntézou dat, ale mikrostudií je možné zachytit konkretizovanou dynamiku integrace jako dějinně situovaný, otevřený pohyb v životě člověka.

Abych na příběžích respondentů dokázala postihnout rozměr putování a rozměr přijetí, položila jsem sama sobě několik základních otázek: Co znamená integrace, co ji dělá lidsky vydařenou, integrální? Co dělá migraci migrací? Co způsobuje zdařilá migrace v celku lidského života a v celku vztahu ke světu, v konkrétní dějinné situaci? Co způsobuje, že se dřív uzavřený celek otevírá k rozmanitosti lidských perspektiv?

Integrace je integrálním zakotvením a znamená vyjasnění dřív nejasné situace, osvojením si toho, co je v ní dáno. Není to přetváření, je to přijetí tím a přijetí toho, do čeho se vlamujeme. Jan Patočka používá definici: „Do čeho jsme postaveni“.⁴⁰ Je to začlenění se do všeobecného rámce, podepření v komplexním bytí člověka. V podstatě jde o akt nezbytný

⁴⁰ PATOČKA, Jan: *Přirozený svět jako filosofický problém*. Praha 1992, s. 232.

k životu člověka, akceptaci společenstvím, akceptování společenství. Je to druhé „narození se“ do nové sociální reality, ale nikoliv již s neviností dětství. Je to získání „členství“, získání práv, nárok na základní dobra, které jsou rozdělována v rámci této společnosti, získání možnosti vytvářet si životní plány.⁴¹

Co dělá migraci migrací: Především dynamika odpoutání se od jedné reality, její opuštění a přijetí dober druhé reality. Ve filozofické rovině napětí mezi odpoutáváním a přijímáním, pochopení toho, že odpoutání neznamena úplnou ztrátu původního smyslu. A stejně tak, že připoutat se k něčemu novému neznamena, že v tom novém člověk úplně zakořenil. Kladu si otázku z fenomenologického hlediska: Je dobré nebo špatné se odpoutat? Je dobré zachovat si své základní kulturní vzorce a předávat je dál, nebo je to špatné a je lepší úplně splynout s přijímající společností? Mí respondenti mi odpověděli ve svých příbězích.

Co způsobuje zdařilá migrace v celku lidského života a v celku vztahu ke světu, v konkrétnosti dějinné situace: V případě mých respondentů je to vědomé opuštění společnosti a kultury, do které se narodili, a ve které vyrostli. Obecně je to daleko složitější: Emigrant opouští společnost a kulturu, jejíž jazykem mluví, myslí, v němž se vyjadřuje a chápe sám sebe, své úmysly, cíle, hodnoty; od jejichž dějin, zvyků a konvencí se odvíjí jeho místo v sociálním světě.⁴² Opustit svou zemi, znamená využít světoobčanské právo, které spočívá v právní moci navštěvovat všechny krajiny země a být přijat jako host. Je to kosmopolitní právo, ale pokud je uplatňováno ve významu návštěvního práva, vyjma přesně definovaných situací ohrožení na životě, nejsou k takovému právu přijímající společnosti zavázány. Proto je migrace v celku lidského života krokem do nejistoty a je plna napětí, zda se podaří člověku dosáhnout na tento, sebou stanovený, horizont. Zdařilá migrace je dosažení anticipovaného horizontu.⁴³

Co způsobuje, že se dřív uzavřený celek otevírá k rozmanitosti lidských perspektiv: Skutečnosti, kterým nerozumíme, jsou ukryty pod závojem nevědění a jejich smysl a význam nám uniká. Protože bytí se odehrává v řeči, znalost jazyka je klíčem, který uzavřený celek otevírá k rozmanitosti lidských perspektiv. Jazyk je nesmírně důležitý, jeho znalost umožňuje

⁴¹ ŠTICA, Petr: *Migrace a státní suverenita. Oprávnění a hranice přistěhovačské politiky z pohledu křesťanské sociální etiky*. Červený Kostelec 2010, s. 128.

⁴² RAWLS, John: *Political Liberalism*. New York 1993, s. 222. In: ŠTICA, Petr: *Migrace a státní suverenita. Oprávnění a hranice přistěhovačské politiky z pohledu křesťanské sociální etiky*. Červený Kostelec 2010, s. 128.

⁴² ŠTICA, Petr: *Migrace a státní suverenita. Oprávnění a hranice přistěhovačské politiky z pohledu křesťanské sociální etiky*. Červený Kostelec 2010, s. 106-107.

⁴³ ŠTICA, Petr: *Migrace a státní suverenita. Oprávnění a hranice přistěhovačské politiky z pohledu křesťanské sociální etiky*. Červený Kostelec 2010, s. 106-107.

porozumění a komunikaci s druhými, chápání bohatství lidských významů a lidských vztahů zakotvených do věcí.

Ve kterých neekonomických vytláčujících a přitahujících faktorech je skrytá celková dynamika tohoto životního pohybu mých respondentů, to vyplynulo ve vzájemných souvislostech, z jejich vyprávění:

Definovat neekonomický vytláčující faktor bylo u Vity spleť. Touha cestovat, poprvé překročila hranice; se spojovala s touhou, vyrovnat se starší sestře; její příběh nepostrádá romantickou linii. Vše se spojuje a proplétá v neujasněný horizont. Až po rozchodu poprvé ztrácí motivaci k návratu a odsouvá do pozadí studium. Stanovuje si nové horizonty. Vyhovuje jí způsob života zahraničních dělnic, pracovat, bavit se a přivést domů peníze. Stesk, který ji táhne domů, vyrovnává skutečnosti, že není sama, je se sestrou. Hodnoty i způsob života ji definitivně mění seznámení s budoucím manželem a přitahující faktory začínají působit silněji. Nachází muže, který o ní stojí a chce s ní spojit svůj osud. Vita si změnu u sebe uvědomuje, plně prožívá krásný vztah, ale pořád je takříkajíc „na půl cesty“ mezi Ukrajinou a Českem. Pak přichází moment, kdy zjišťuje, že čeká dítě. S manželem jde na procházku do lesa a tam, ve chvíli absolutního štěstí si uvědomuje, že tady se jí narodí miminko, že tady ho bude vychovávat, že tady bude a CHCE žít. To byl pro ni zásadní moment zlomu.

U Tani je vytláčujícím neekonomickým faktorem sen: její vysněný kadeřnický salón na Ukrajině. Jejím horizontem je úspěch a úspěch pojí s pojmem peněz. Vdává se, ale její vyprávění je jiné, rozdílné od Vity. Sňatek je pro ni velmi důležitý, je to moment zlomu, který ji ze šedé ekonomiky a z nezákonného postavení rázem legálně přivádí ke kariéře. Pocitově je Ukrajinkou, povrchově má všechny atributy moderní Češky: oblečení, účes, všude se dopravuje autem. Tyto atributy úspěchu jsou pro ni velmi důležité a v Čechách má možnost a dostatečné schopnosti si na ně vydělat. Špatné sociální postavení její rodiny a nutnost vypomáhat, jsou pro ni přitahujícím faktorem k Česku a definitivně ji vytláčujícím z Ukrajiny; navíc přestala věřit v možnost změny poměrů doma a obává se jejich negativní gradace. V současnosti si vytváří nový horizont života v Česku, do kterého transformuje svůj sen. Druhým velmi důležitým momentem a momentem zlomu mluvícím pro Česko, byla pro ni chvíle, kdy si do Česka přivedla malou dcerku. Tento zlomový moment označila, jako radost a zodpovědnost

Pro Katerinu a Andreje byla jednoznačným vytláčujícím faktorem budoucnost jejich malého syna. Ekonomickou situaci v Československu hodnotili jako výrazně lepší, v roce jejich příchodu, rok 1971, byla práce tam i tady, ale tady bylo výrazně více zboží, exotické

ovoce, do kterého přiřad'ovali pomeranče, banány; oblečení. Dalším velmi důležitým faktorem bylo to, že na Ukrajině zůstali bez nejbližší rodiny a zázemí měli na území Slovenska. Zlomové body u manželů byly časově výrazně posunuté. Andrej měl pocit, že je tady doma v momentě, když do Prešova dorazil „jejich vagón“ a začali se zabydlovat u jeho rodičů. Ale jako nejdůležitější moment, svůj moment zlomu, vyhodnotil převzetí dokladů o československém občanství, získání kterých ho stálo nemalé úsilí. Od této chvíle přestal být Ukrajincem formálně a velmi silně pocitově. Tento moment velmi posílil jeho sebedůvěru. U Kateriny to bylo daleko složitější. Čím víc měla problémů: nedokázala se domluvit, materiální dostatek ji sice těšil, ale cítila se dobře pouze na bohoslužbách, tím víc smutnila za původním domovem. Zlomovým momentem pro ni, jak to cítila, bylo získání, vlastního bytu na sídlišti. Když překročila jeho práh, nastala chvíle, kterou označila za tento moment. Byla paní svého bytu, byla TADY doma.

U Heleny byla přitahujícím neekonomickým faktorem láska k muži, do kterého se v pozdním věku zamilovala. Prvním zlomovým bodem byl pro ní sňatek na Ukrajině. Nebyl církevní, ale byl pro ni důležitý, protože se mohla přestěhovat. Byl důležitý i pocitově, od té chvíle cítila, že její domov bude tam, kam ji odvede manžel. Skutečný pocit sounáležitosti, zklidnění, pocit, TADY mám svůj domov, nastal až po uzavření církevního sňatku v Prešově. Den církevního sňatku byl pro ni momentem zlomu. Od té chvíle se cítila být skutečnou manželkou svého muže. Vyhodnotila to jako pocit „oprávněnosti tady být“. Podtextem jejího vyprávění, různě se prolínajícím jejím osudem, je láska k dětem, k nemocnému synovi, kterému přenechala svůj dům na Ukrajině. Láska a touha pomáhat, ulehčit život svých dětem, je pro jak vytláčujícím, zároveň, podobně jako u Táni, přitahujícím faktorem.

2.5. Transformace kulturního a náboženského vědomí respondentů

Nechci opomíjet ani mnohoznačné aspekty transformace kulturního vědomí a náboženského přesvědčení mých respondentů, s ohledem na jejich konkrétní dějinnou situaci ve zdvojené perspektivě: jejich a přijímacího společenství nebo i vypouštějícího společenství. Také v rozmanitosti jejich perspektiv v konkrétních dějinných situacích, v celkovosti jejich vztahu ke světu jako celku. Hermeneutický rozměr v tomto kontextu představuje sledování vztahování se v řeči – určitá nesdělitelnost, která stojí v pozadí toho, jak danou skutečnost moji respondenti popisují. Tímto vyhodnocováním skutečnost sdělení, se zabývám okrajově.

To, s čím se moji respondenti museli vyrovnat, bylo kulturně odlišné prostředí,⁴⁴ a to i přesto, že kulturně hodnotová paradigmatata zemí bývalého Československa a Ukrajiny, tvořící mnohvrstevný přechod mezi západním a východním pojetím křesťanství, jsou si velmi blízká.

Vnímání své jinakosti, drobné odlišnosti, na které upozorňují lidé kolem spíš reakcí než slovem, je nepříjemné. Andrej to popsal jako nesdělitelnou, popuzující zkušenost. Odstraňoval vše, co jeho rodinu nejdřív vnějškově, pak jazykově, odlišovalo od majoritní společnosti, hledal „svoji tvář“ v otevřeném dialogu s okolím. Tady je důležité poznamenat, že v roce 1971 byl přistěhovalec pro československou společnost daleko víc „cizincem“ než je tomu dnes.⁴⁵ Až solidarita a pomoc v nouzi, čas plynoucí po jeho pracovním úraze, ho přesvědčily, že již je za rozhraním.

Táňa jde stejnou cestou. Vnějškově důsledně odstraňuje všelikou jinakost, ale na rozdíl od Andreje neřeší víru. Aktivně podporuje svého druhého manžela v podnikání, vytváří si vlastní byznys vztahy v oblasti vlasové kosmetiky a kadeřnictví. Jako potvrzení svého češství nechápe integraci, upíná se na získání českého občanství. Přijala naše kulturní vzorce se všemi špatnostmi. Výrazně směřuji k evropanství. Je tulákem ve světě.⁴⁶

Vita se plně ztotožnila s českou společností, vrostla do ní. Vůbec tomu nebrání fakt, že vyhledává a sama spontánně vytváří ukrajinské kulturní struktury. Již po příchodu se živelně zapojila do setkávání krajanů. Hrdě se hlásí ke své kultuře, receptům, k jazyku, slavení svátků, k pravoslavné víře, ve které nechala pokřtít svoji dcerku. Zúčastňuje se bohoslužeb, i když musí překonávat velkou vzdálenost, spontánně přivádí k církvi i svého manžela. Ukrajinské zvyky a obyčeje nechce měnit, vnímá je tak, že v dobrém zdůrazňují její výjimečnost, přičemž ona sama se plně ztotožnila s českým prostředím. Umí odpočívat a těšit se ze života.

Helena integrace je jiná. Je ponořena ve víře, svůj život organizuje podle církevního kalendáře, navštěvuje církevní obřady Řeckokatolické církve. Občanský život plyne ve druhé linii a je emočně spojen s Ukrajinou.

Kateřina našla svou víru až po emigraci. Vrátila se k víře v nejtěžším období po příchodu a ještě více v období po pracovním úraze svého manžela. Je hluboce věřice, ale nepraktikuje církevní obřady v tak velkém rozsahu jako Helena.

⁴⁴ BAUMAN, Zygmunt: *Úvahy o postmoderní době*, Praha 1995, s. 111.

⁴⁵ DRBOHLAV, Dušan a kol.: *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsem, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha 2010, s. 152: V období let 1989 až 2008 narostl počet cizinců, a to pouze na území Česka, ze 78 tisíc v roce 1993 na 440 tisíc v roce 2008 a až od roku 1996 začal narůstat podíl trvalých pobytů na úkor dlouhodobých, z 23% na 39%.⁴⁵

⁴⁶ BAUMAN, Zygmunt: *Úvahy o postmoderně*. Praha 1995, s. 46-49.

Co dělá integraci celistvou:

Také my, jako majoritní společnost, bychom měli mít zájem nezevšeobecňovat přistěhovalce a něco chtít vědět o lidech, kteří k nám přicházejí: Zásadní důvod, který přivádí Ukrajince na naše území, který oni sami považují za důležitý a v tomto směru oceňují pochopení majoritní společnosti, je dosažení plánovaných záměrů týkajících se výše výdělku (Táňa, Vita). Je pro ně zisková i nelegální migrace, se všemi riziky, které s sebou nese (Táňa). Mají své povinnosti, remitence jsou často jediným zdrojem prostředků pro ně a jejich rodiny. Neřeší druh práce vzhledem ke své dosažené kvalifikaci. Jako ekonomičtí migranti, od nás, většinové společnosti očekávají šanci, pochopení a vhléd, že pro ně, v realitě Ukrajiny, je to jediný způsob jak si vytvořit nebo udržet určitý životní standard. Proto jim nejsou cizí protizákonné a z našeho pohledu neetické a špatné praktiky pro dosažení stanovených cílů.

Je proto důležité, aby obě strany, přicházející i přijímací společnost byly přijaty v tom, kým jsou. To ale vytváří napětí, které může vyústit jak do obohacujícího dialogu, tak ke střetu. Demokratický právní stát prostřednictvím svých institucí vytváří v tomto případě rámec, ve kterém lze vztah „našinec – cizinec“ proměnit v kulturu vzájemného respektu. V ní je obsažena také spravedlnost. Stát proto má právo stanovit podmínky a hranice sociální pomoci a podmínky a hranice pro pracovní migraci.

2.6. Rodinné vztahy/otázka identity

Emoční integrace je, na rozdíl od sociální integrace nedefinovatelná. Sociální integraci lze rozdělit do čtyř základních částí: na strukturální integraci, představující získání práv a přístup k základním institucím dané země; kulturní integraci, představující osvojení si základních kompetencí a kulturních vzorců dané země v oboustranné interpretaci; interakční integraci, představující navazování sociálních vztahů a vytváření sociálních sítí a identifikační integraci, představující získání konkrétní pozice v dané společnosti. Emoční integrace je pouze zvnitřku popsatelný pohled na horizont. Tímto horizontem, mohou být i dimenze sociální integrace.

K emoční integraci dochází na drahách křížících se sociálních a kulturních dělicích linií. Na těchto drahách, v místech protnutí se nahrazují a zvnitřňují normy a vzory, daleko hůř a daleko pomaleji se mění specifické stabilní pilíře obrazu světa.⁴⁷ Čím jsou hodnotová paradigmatata, základ hodnotové orientace společenství a jeho identifikační vzorce vzdálenější, tím je možné očekávat větší neporozumění mezi příslušníky takto odlišných sociokulturních

⁴⁷ SARTORI, Giovanni: *Pluralismus. Multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*. Praha 2011, s. 82.

celků a tím hůře probíhá emoční integrace. Čím jsou tyto vzorce bližší, tím je i emoční integrace snadnější. O jak složitý proces ve skutečnosti jde, to se pokusím opět postihnout z obsahu vyprávění mých respondentů, v části zaměřené na rodinné vztahy:

Vita se považuje za Češku a svoji novou identitu chce formálně potvrdit českým občanstvím. Svoji dceru považuje za Češku. Táňa je Češkou bez českého občanství; její dcera Aňa je spíš Češka procházející složitým procesem vymezování se a hledáním vlastní identity, je jí sedmnáct let. Katerina a Andrej jsou Slováci. Helena o sobě tvrdí, že je Slovenka, ale kulturní vzorec jejího života, způsob hospodaření, religiozita, způsob odevzdání svého života Bohu, je jednoznačně ukrajinský.

Pro Vitu byl momentem ztotožnění se emočně silný prožitek mateřství. Tento prožitek, počitek, byl momentem zlobu, kdy vše, co ji obklopovalo: byt, mateřství, milující manžel, zázemí, prosvětлил pocit domova. Posunulo se i vnímání rodičů svého manžela, které po tomto rozhraní začlenila do své rodiny, kterou do té doby tvořila její matka, sestra s rodinou a pokrevní příbuzenstvo.

Táňa zažila pocit, který popisuje jako identifikaci, když si přivedla z Ukrajiny dceru a s prvním manželem začali řešit její adopci. Její dcera považuje tohoto jejího manžela za otce a k jeho matce má bližší vztah než k vlastní babičce. U Táni je to ještě složitější, po příchodu dcery se tady začala cítit víc doma, její rodina je „tam“ i „tady“, Tady je lepší část jejího domova, který vnímá jako neúplný.

Katarina prošla „moment zlomu“, když se poprvé ocitla ve vlastním bytě. Nepopsatelnost okamžiku vyjádřila nonverbálně. Svá slova doprovodila hlubokým nádechem a přiložením sepnutých rukou k srdci.

Helena se cítí Slovenkou momentem sňatku, přes instituce manželky. Pocitově nepřijala manželovu rodinu, její rodina tj. její děti, vnuci a pravnučka, jsou „tam“, ale ona sama to vnímá jako jeden prostor. Místo jejího pobytu, je jen trochu víz vzdáleno od domů jejich dětí.

3. Duchovní rozměr

3.1 Migrace jako putování /Putování jako otevřené hledání v nejistotě

Jako motto této podkapitoly si vybírám z novozákonního biblického textu, z Listu Židům 13,2: S láskou přijímejte i ty, kdo přicházejí odjinud (tak někteří, aniž to tušili, měli za hosty anděly.⁴⁸ Nikdy bychom neměli zapomínat na pohostinnost.

Čtení a výklad biblických textů je důležitý pro to, abychom si dokázali najít základní orientaci a porozumění skutečnostem běžného života, ulehčuje nám a pomáhá nacházet základní etickou orientaci, zdůvodňovat etické názory, vytvářet vlastní postoje. Biblické texty nás motivují a posilují a je možné se k nim vztahovat, když je potřebné vylíčit určité souvislosti působení textu v dějinách, tradici a kultuře. Jejich poselství je východiskem pro porozumění okolnímu světu a člověku, jeho určení, pochopení jeho postavení ve světě. Na základě tohoto pochopení v naší kultuře vznikly etické principy, základní orientace a postoje. Jsou to základní zásady, opce, které určují v křesťanské Evropě vztah k chudým, slabým, lidem na okraji společnosti, k putujícím cizincům.⁴⁹

Vždyť nad dalším novozákonním biblickým textem, kterým je První list Petřův 2,11 se můžeme, my, křesťané zamyslet: Milování, v tomto světě jste cizinci bez domovského práva.⁵⁰ Nejenom křesťané, ale všichni lidé jsme poutníci na Zemi. Naše životy si můžeme vyložit jako putování, příběhy pohybu, tvořené řadou epizod – menších pohybů. Z míst akceptace a jistot se hledáním a překračováním sebe sama, dostáváme do jiných míst akceptace a jistot, ze kterých se vydáváme na své další světské nebo vnitřní cesty.

Když se začteme do Pentateuchu, knihy Mojžíšova zákona, do obsahu jednotlivých knih a začneme je řadit podle obsahu, vytvoříme si paralelu putování: Geneze proti sobě napřed staví dobrotu Boha Stvořitele a nevěru hříšného člověka, pak na patriarších ukazuje odměnu, jíž se dostává víře; Exodus je náčrtem našeho vykoupení; Numeri představují čas zkoušek, kdy Bůh poučuje a trestá své syny a připravuje tak shromáždění vyvolených. Levitikus obsahuje zákon kněží z Leviho kmene – jedinečná Kristova oběť ruší platnost obřadů někdejšího Chrámu, ale požadavky čistoty a svatosti v Boží službě vyslovené v této knize, zůstávají poučením stále platným. Deuteronomium je kodex civilních a náboženských zákonů, jenž je zarámován velkým Mojžíšovým proslovem. Deuteronomní kodex zčásti rekapituluje zákony vydané na

⁴⁸ Bible, Žd 13,2, s 1336.

⁴⁹ ŠTICA, Petr: *Cizinec v tvých branách. Biblické podněty pro etickou reflexi migrace*. Praha 2010, s. 23-24.

⁵⁰ Bible, 1 P(t), s. 1342.

poušti. Proslovy připomínají velké události exodu, odhalují jejich náboženský smysl, podtrhují závažnost zákona a vybízení k věrnosti.⁵¹

Paralela s obloukem putování: Geneze jako prvotní akceptace, Exodus hledání země zaslíbené, Numeri strádání, Levitikus jazyk a zákony nového společenství, Deuteronomium „druhý zákon“ je paralelou druhé akceptace nového domova.

Co určuje, že se vydáváme na cesty (vyjma ohrožení života): Je to touha člověka, jeho touha najít svou zemi zaslíbenou?

Smyslem přistěhovalectví v celku lidského života je hledání, které je pohybem odněkud: z místa domova, někam: do místa druhého domova, který je pouze anticipován jako horizont daného pohybu. Tento pohyb není strukturou vzájemně vztažených parametrů, je to vnitřní pohyb, který migrující jedinec vědomě prožívá. Přistěhovalectví je v celku lidského života, pokud životu rozumíme jako celkovému pohybu, částečným pohybem. Týká se migrujícího jedince, opouštějícího společenství a přijímajícího společenství.

Migrace je migrací svou mnohoznačností, dějinnou situovaností a rozmanitostí perspektiv jedinců a společenství, kterých se dotýká, svou tajuplností, presažností. Je možné ji charakterizovat i jako zvláštní typ odvahy v nejistotě. Formu moderní existence. Integrace je pohybem nového zakotvení, „druhého sociálního narození se“, nové akceptace ze strany přijímaného i z přijímající strany. Je to nedílná součást uskutečňované možnosti lidské svobody.

Z hlediska existenciálně-fenomenologického jsou migrace a integrace ve významu přistěhovalectví zvláštním životním pohybem s otevřeným koncem, který v sobě nese dějinné napětí a zvraty spojení se složitými procesy odpoutávání se a znovuzakotvování. Je to průlom do nového prostředí, do nových reálií. Jeho časová perspektiva je tvořená odpoutáním se, sebezprodloužením ve smyslu pohybu vyrovnávání se s realitou, kdy imigrant realizuje bytí v nepřijetí, přičemž třetím pohybem existence, vlomením se do nové reality se přes bod zlomu, moment přijetí dostává no nové reality, zakotvení, ve které je akceptován a ve kterém i on akceptuje. Třetí pohyb, který všemu dává smysl, je pohybem sebezískání. Vlomení se chápu jako difuzi, kdy do nové skutečnosti se vlamuje se vším, čím je, tedy i s tím, co v danou chvíli leží mimo jeho zorný úhel.

V etické perspektivě tedy dělá integraci lidsky důstojnou a čestnou přijetí imigranta takového jaký je, včetně možnosti rozšíření jeho životního horizontu. Přijímající společenství se stává v tomto pohybu kritickou součástí nově sdíleného obrazu světa. Přijetí člověka

⁵¹ *Jeruzalemská bible*. Kostelní Vydří 2009, s. 31-39.

v celku jeho bytí chápu jako integrální přijetí. Rozšiřování životního horizontu chápu jako budoucnost daného člověka.

Migrace a integrace jsou v teologickém smyslu přesahem do tajemství, mají eschatotický rozměr skutečnosti putování a opouštění. V Bibli je to obraz putování do zaslíbené země. Symbol transcendentní cesty, jako něčeho, co nás překračuje, co nemáme plně v rukou: Abrahám vykročil, aniž věděl, kam jde. Život je cestou člověka na Zemi, která mu byla darována do správy Bohem, bez ohledu na to, zda vede přes imaginární hranice nebo ho člověk prožije na jednom místě.

3.2. Putování jako hledání země zaslíbené nebo útěk?

Cestu jak vyřešit problém, kdy je migrace hledáním „země zaslíbené“ a kdy je útekem, nacházím v obsahu pojmů individuální autonomie a autenticita lidského života. Vyloučením, například nemožností získat zdroj obživy, člověk ztrácí možnost samostatně si utvářet individuální život a nalézat v něm autentické štěstí. Existenciální dogma zní, že člověk není pánem vlastního života, že jeho život určují normy vytvářeny elitou.

Jak rozeznat, kdy je migrace v tomto kontextu hledáním a kdy útekem? Rozřazující skutečností je dialog. Vynutit si ho a mluvit s těmi, kteří s člověkem hovořit vůbec nechtějí, z dialogu pochopit vlastní situaci – pak je migrace hledáním „země zaslíbené“. Pokud člověk jen hledá možné cesty a úkryt, pak se migrace stává útekem.⁵²

Existuje ještě jeden přístup, který lze zkombinovat s hledáním nebo útekem. Je to podstoupení rizika ve smyslu: „V tomto světě se ne vše může stát, ale nic se stát nemusí a je jen málo toho, co se stane neodvolatelně a nenapravitelně.“⁵³ Když člověk nenalézá neměnné a trvalé zákonitosti, když místo pravidel smysluplného jednání se setkává s náhodou, když nenachází smysl, stává se z něho hráč, který místo jistoty začne kalkulovat s rizikem.⁵⁴

Vyjmenovala jsem způsob vzniku a působení jednoho z vytlačujících faktorů. Pak je tu další linie, která se vine křesťanským povědomím, která je přitahujícím faktorem z Ukrajiny na naše území: Naplňování univerzálního přikázání lásky, ke kterému patří pohostinnost vůči cizincům a lidem na cestách, což je jedno ze zásadních kritérií správného a spravedlivého jednání křesťanů a nekřesťanů. Přijímající společnost nemá být uzavřená vůči těm, kteří přicházejí v míru a chtějí se usadit a integrovat, a má jim v tomto procesu pomáhat. Církve

⁵² PŘIBÁŇ, Jiří: *Jací můžeme být?* Praha 2004, s. 79.

⁵³ BAUMAN, Zygmunt: *Úvahy o postmoderní době.* Praha 1995, s. 56

⁵⁴ BAUMAN, Zygmunt: *Úvahy o postmoderní době.* Praha 1995, s. 56.

jsou povolány k tomu, aby podle svých možností pomáhali cizincům v nouzi a při jejich integraci do společnosti.⁵⁵ Ať člověk hledá nebo utíká, v jistotě nebo riziku do „země zaslíbené“, má, pokud má důvěru v tuto skutečnost, povědomí o tom, že je v cizině kde a na koho se v nouzi obrátit. Tímto pevným záchytným bodem jsou církevní instituce.

Byl odchod mých respondentů z Ukrajiny hledáním nebo útekem? Andrej s Katerinou hledali zemi zaslíbenou, Helena rovněž. Tánin a Vityin odchod byl útekem. V jejich případech dominovaly vytlačující faktory, naproti tomu u mých starších respondentů: Heleny, Kateriny a Andreje, kteří se přistěhovali ještě do Československa a do jiného sociálně-politického uspořádání, byly motivujícími přitahující faktory.

Všichni tázání se shodli v hodnocení, že odešli z nepříznivějšího prostředí do prostředí příznivého. Shodli se i v hodnocení naší společnosti, v tom, že je partikulární, zacílena sama do sebe, velmi přesně - zejména v právní, zdravotní, ekonomické, sociální a kulturní oblasti - rozlišující mezi těmi „kdo do daného společenství patří“ a těmi „kdo do něho nepatří“.⁵⁶ Z etického hlediska se jejich vyprávění dotklo personálního principu, na našem území byli všichni přijati v plné důstojnosti svého lidství, při legálním vstupu získali jasné právní postavení. Dnes je, kromě Heleny, jejich sociální postavení dobře nastaveno. Všichni prošli úspěšně průlomem do nového života, cestou, v průběhu které dobrovolně změnili svůj jazyk a modifikovali vzorce svého chování.

Dobrá integrace je pohybem, kdy člověk, který chce žít v konkrétním společenství, nechce být tímto společenstvím přijat jakkoliv, ale se vším, čím je, i tím, čím může být. Z pozice přijímacího subsidiárního společenství je žádoucí podpora v tomto úsilí, ze strany přijímajícího společenství čitelná a kvalifikovaná byrokracie.

⁵⁵ ŠTICA, Petr: *Cizinec v tvých branách. Biblické podněty pro etickou reflexi migrace*. Praha 2010, s. 108.

⁵⁶ ŠTICA, Petr: *Migrace a státní suverenita. Oprávnění a hranice přistěhovalecké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky*. Červený Kostelec 2010, s. 192. Srov. VAVROŇ, Jiří: *V Česku pracuje tři sta tisíc cizinců, většinou manuálně*. Právo 25, 2015, č. 153 (2. 7. 2015), s. 1, 3: K datu 1. července 2015 žije v České republice půl milionu cizinců, z kterých 224 tisíc pracuje v manuálních profesích, 80 tisíc má živnostenské oprávnění, z toho pouze 16 tisíc oprávnění je na provozování řemesla, zbytek jsou volné živnosti. Státní občanství získalo za posledních 15 let 50 tisíc cizinců. Cizinci svým rodinám odešlou ročně cca 20 miliard korun. Ze zemí mimo Evropskou unii žije v Česku 127 tisíc Ukrajinců. Pro srovnání: 58 tisíc Vietnamců a 37 tisíc Rusů. Bez problémů nacházejí u nás pracovní uplatnění cizinci s vysokou kvalifikací – lékaři, technici, programátoři, špičkoví manažeři. Z 500 tisíc cizinců je těchto odborníků cca 20 tisíc. Naopak, trh práce s nekvalifikovanou pracovní silou je přesycen. Migranti, přicházející dnes k nám bez znalostí jazyka a bez kvalifikace, narážejí na jeho bariéry úplně stejně jako čeští občané, kteří mají pouze základní vzdělání. Trendem současného trhu práce je trvalý úbytek nekvalifikovaných pracovních pozic.

Co Ukrajinci přicházející k nám těžko chápou: Skutečnost, že duchovnost chápeme jako duchovní polštář a tento náš vztah je nečitelný i pro obyvatele geograficky tak blízké země jakou je Ukrajina.⁵⁷

3.3. Přijetí nejistoty a rizika

Prvek rizika nejistoty je obsažen v každém putování. Člověka vede do nových míst a k novým lidem. Záměrům jiných lidí není možné zcela porozumět a jejich konání nelze úplně předvídat ani v důvěrně známém prostředí. V novém prostředí se tyto prvky nejistoty znásobují. Nemáme dostatek ukazatelů, chybí nám rutina, neznáme vnitřní spojitosti, jsme zmateni z množství vzorců životních způsobů a preferencí. Potkáváme lidi, kteří jsou povrchem bez hloubky; lidi, které „normy je nenormují“; lidi bez skrupulí a lidi, kteří se dovolí cokoliv, protože je jen málo toho, co je neodvolatelné a nenapravitelné.

Dilema přijetí nebo odmítnutí nejistoty a rozhodnutí se pro osobní riziko, bylo nejtěžším krokem mých respondentů. Andrej a Katerina volili jako jediní vystěhovalectví, rozhodli se pro plné přijetí rizika a nejistoty. Doufali v dobré přijetí, přehodnocovali své předpoklady uživit se v nové zemi, měli zázemí v Andrejově rodině. Na dobrou integraci byli nastaveni svými pracovními kompetencemi, mládím, soudržností, houževnatostí, hlubokou vírou v dosažení anticipovaného horizontu. Ve všem nedostatku měli s sebou nejcennější statek, své dítě, a tím i víru v budoucnost. Katerina v modlitbách prosila o lepší život a její vroucná přání byla vyslyšena. Cesta Heleny, obsahovala více první nejistoty než rizika. Nejistoty, které ale podstupuje každá žena, která přichází do rodiny svého manžela. Jejím handicapem oproti místním ženám byla neznalost jazyka, která se změnila ve výhodu. Helenina tuto „výhodu“ reflektovala s úsměvem takto: manžel ji cenzuroval informace a tak se k ní nic zlého nedostalo. Táňa, podstoupila při cestě za svým snem největší riziko, ilegální emigraci, její rizika brala z pohledu mého předporozumění hodně na lehkou váhu. Její první manželství bylo také cestou do nejistoty s velkou mírou osobního rizika. Vityin krátkodobý pracovní pobyt, jištěný na Ukrajině přátelskými vazbami, byl, v porovnání s Tániným odchodem, cestou do nejistoty a jeho riziko podstatně snižovala legálnost pobytu a jištění sestrou.

Emoční rámce přijetí.

Budoucí osud emigrujícího člověka závisí ve velké míře na pozicích, které si vybuduje vstupem do země. Andrej, Katerina, Helena a Vita v Československu a Česku od začátku

⁵⁷ Davieová Grace: Výjimečný případ Evropa, Podoby víry v dnešním světě, s. 11, Brno 2009; ISBN 978-80-7325-192-5

pobývali a pracovali legálně a nikdy se nedostali k nelegálním praktikám. Od začátku splňovali požadavky přijímajících zemí na umožnění legálního pobytu.

Strategie, kterou přijala Táňa, byla hodně typická pro devadesátá léta dvacátého století. Bylo to legální přicestování na turistický pas, který se posléze změnil na nelegální pobyt a práci bez pracovního povolení. Jaký byl její zisk a jaké bylo její riziko? Na Ukrajině ušetřila na pořizování dokumentů. V Česku pracovala bez sociální a zdravotního pojištění, při chycení státními orgány ji hrozila sankce až po vyhoštění ze země. Vystavovala se možnosti vydírání. Táňa vyhodnotila svoji situaci za nepřijatelnou a sňatkem svůj pobyt zlegalizovala.

Emoční rámec přijetí vnímám jako časový prostor, ve kterém probíhá integrace do nového prostředí. Je ohraničen vstupem do země, legálním nebo nelegálním, které stanovuje míru prvotního rizika. Může to být krok nevratný, kterým je vzdání se občanství původní země nebo je pouhou migrací přes hranice a otevřenou možností návratu. V obou případech je naplněn nejistotou. Míra nejistoty klesá s mírou přijetí subsidiárním společenstvím, do kterého migrant přichází. Je to bytí v nepřijetí, kdy ani společenství ani migrant nevědí, co mohou od sebe očekávat. Ve chvíli, kdy migrant nachází svou tvář, jemu samému se znalostí jazyka projasní prostor a vyrovnává se s novým světem, záleží na jen na struktuře porozumění, náladě, zda a kdy projde imaginárním bodem zlomu, momentem přijetí který se nachází na pomyslném opačném konci emočního rámce přijetí. Další strany tohoto rámce ohraničuje čas a prostor. Za bodem zlomu, lépe momentem zlomu, se již nachází bytí v přijetí, integrace.

Tyto rámce si vytváří jak imigrant, tak přijímající společenství.

4. Závěr

Poslouchala jsem příběhy lidí, kteří se vydali na cestu a dokázali si vybudovat nové domovy. Mezi řádky jsem se snažila postihnout to, co nebylo řečeno, ale co vyplývalo z předporozumění. Pohroužení až po krk do každodenní bitvy s osudem, do boje o dosažení dober pro sebe a své nejbližší, procházejíc rizikem, si kladli mnohem hlubší otázky po smyslu a odpovědnosti, než by si je kladli, kdyby ním neprocházeli. Většinou dělali to, co dělat museli, ale vzepřeli se tomuto údělu a uskutečnili, byť vnějšími okolnostmi k rozhodnutí „unešení“ ve svých životech to, co se „rozhodli udělat“, co považovali za dobré rozhodnutí, za krok správným směrem, k dosažení svých anticipovaných horizontů.⁵⁸

V jejich vyprávění jsem s vnímala určitou mnohvrstevnost. Na pozadí svých osudů, druhoplánově vypovídali o stavu společnosti na Ukrajině a u nás. Třetí vrstvou vyprávění byly představy o budoucnosti.

Aniž použili odborné definice, mluvili o diferencované integraci. Vypovídali také o tom, jak se v průběhu integrace opírali o víru svých předků. Na příkladu svých životů tak zdůvodnili, aniž to bylo řečeno, důležitost odluky náboženství od formy společenského uspořádání v dané zemi. Jejich integrace svou integrálností vypovídala proti tezím multikulturalismu: Moji respondenti totiž stáli o to a vyvinuli nemalé úsilí, aby se integrovali s námi, s naší společností, tak jak je. Nechtějí být Ukrajinci v Česku potažmo na Slovensku. Vypovídali také o tom, jak je důležitá kulturní blízkost, malost kulturních mezer, které oddělují příchozí od majoritní společnosti. Celkově o tom, jak řešili znejistňující otázku: kým jsou a kým mohou být.

Hranice integrace se lépe zdolávají a proces přijetí je tím úspěšnější, ze strany přijímajících i strany přijímaných, čím je menší je míra znejistění identity pro obě strany. Odlišností se dělí to čtyř skupin: na odlišnosti týkající se jazyka, zvyklostí, náboženského vyznání nebo etnika. Příchozí se odlišují, protože mluví jiným jazykem a nemluví naším, liší se zvyklostmi a tradicemi své původní země, vyznávají víru silně kontrastující s naší a pocházení z odlišného etnika. První dvě jsou odlišnosti překonatelné, druhé dvě nastolují problém zásadní odlišnosti. Moje příběhy tuto skutečnost plně potvrdily. Respondenti zvládli jazyk, jejich zvyky a tradice, ne moc odlišné, tím, že zůstaly zachovány, občanskou integraci posílily. Tím potvrdili teze pluralismu.

⁵⁸ BAUMAN, Zygmunt: Úvahy o době: Praha 1995, s. 155.

Udělení občanství není zásadním předpokladem integrace. Pro tento pohyb je důležité, aby byl považován za žádoucí a přijat i imigranty samotnými, což dokumentuji na příběhu Heleny a jejím vztahu k jazyku. Ve vyšším věku nepovažovala za žádoucí ho zvládnout, do chvíle, kdy pochopila, že nechce žít v uzavření a naučila se mu rozumět a mluvit, a tím být v dialogu se svým okolím, být v blízkosti lidí žijících kolem ní.

Všechny pokládané otázky jsem shrnula do dvou zásadních: Co je migrace a co je vydařená integrace.

Na základě mých příběhů na ně odpovídám: V obou případech jde o pohyb. V prvním případě je to anticipace horizontu a vykročení na cestu k jeho dosažení, s pokorou a ve vši nejistotě. Ve druhém případě je to průlom do nové druhé existence a základní podmínkou, aby byla úspěšná, je zvnitřnění na straně přijímaných a přijímajících, chtění a pozitivní vyhodnocení dobra cílů integrujícího se. Znamená vyjasnění dřív nejasné situace, osvojením si toho, co je v ní dáno. Pro její integrálnost jsou důležitější postoje na straně přijímaných.

5. Seznam pramenů, literatury a použitých zkratk

5.1. Prameny

BIBLE. Praha 1995. ISBN 978-80-85810-57-8.

JERUZALÉMSKÁ BIBLE. Kostelní Vydří 2009. ISBN 978-80-7195.

PAVEL VI.: *Gaudium et spes. Pastorální konstituce O církvi v dnešním světě*. Praha 1969.

BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Kostelní Vydří 2009. ISBN 978-80-7195-414-9.

BENEDIKT XVI.: *Poselství Svatého otce Benedikta XVI. k XCIII. Světovému dni migrantů a uprchlíků 2007*. Tisková zpráva České biskupské konference, 10. 1. 2007.

Dějiny světa v 10 svazcích. Praha 1963. ISBN neuvedeno.

PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR: *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří 2008. ISBN 978-80-7195-014-1.

5.2. Literatura

ANZENBACHER, Arno: *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*. Brno 2004. ISBN 80-7325-030-6.

BACHELARD, Gaston: *Poetika priestoru*. Bratislava 1990. ISBN 80-220-0005-1.

BAUMAN, Zygmunt: *Úvahy o postmoderní době*. Praha 1995. ISBN 80-85850-12-5.

CORETH, Emerich: *Co je člověk?* Praha 1996. ISBN 80-7113-170-9.

ČERVENKOVÁ, Denisa: *Teologie náboženství Poslání křesťanů ve světě, teologické misie a mezinárodní dialog*. Praha 2011. ISBN 978-80-7465-073-4.

DAVIEOVÁ, Grace: *Výjimečný případ Evropa. Podoby víry v dnešním světě*. Brno 2009. ISBN 978-80-7325-192-5.

DEBERGÉ, Pierre: *Peníze v Bibli*. Kostelní Vydří 2001. ISBN 80-7192-554-3.

DRBOHLAV, Dušan – JANSKÁ, Eva – ŠELEPOVÁ, Pavla: *Ukrajinská komunita v České republice (Výsledky dotazníkového šetření)*. Praha 2000.

DRBOHLAV, Dušan a kol.: *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme*. Praha 2010. ISBN 978-80-7419-039-1.

ERIKSEN, Thomas Hylland: *Tyranie okamžiku. Rychlý a pomalý čas v informačním věku*. Brno 2009. ISBN 978-80-7239-238-4.

- HANUŠ, Jiří (ed.): *Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diference*. Brno 2001. ISBN 80-85959-86-0.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena: *Informovaný souhlas. Proč a jak?* Praha 2007. ISBN 978-80-7262-497-3.
- HEIDEGGER, Martin: *Bytí a čas*. Praha 1996. ISBN 80-86-005-12-7.
- KELLER, Jan: *Úvod do sociologie*. Praha 2005. ISBN 80-86429-39-3.
- KELLER, Jan: Nezodpovězené otázky. *Právo*, 22. srpna 2014.
- LEHMANOVÁ, Zuzana a kol.: *Paradigma kultur*. Plzeň 2010. ISBN 978-80-7380-297-4.
- LÉVINAS, Emmanuel: *Existence a ten, kdo existuje*. Praha 1997. ISBN 80-86005-36-4.
- MARTINEK, Cyril: *Cesta k solidaritě*. Svitavy 1998. ISBN 80-86036-07-3.
- MOŽNÝ, Ivo: *Česká společnost*. Praha 2002. ISBN 80-7178-624-1.
- MUNZAROVÁ, Marta: *Zdravotnická etika od A do Z*. Praha 2005. ISBN 80-247-1024-2.
- MÜLLER, Zdeněk: *Svaté války a civilizační tolerance*. Praha 2005. ISBN 80-200-1355-5.
- NEŠPOR, Zdeněk – LUŽNÝ, Dušan: *Sociologie náboženství*. Praha 2007. ISBN 978-80-7367-251-5.
- PATOČKA, Jan: *Přirozený svět jako filosofický problém*. Praha 1992. ISBN 80-202-0365-6.
- PATOČKA, Jan: *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha 1995. ISBN 80-85241-90-0.
- PAVLÍKOVÁ, Eva – SLÁDEK, Karel a kol.: *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR*. Červený Kostelec 2009. ISBN 978-80-86818-95-5.
- PELCOVÁ, Naděžda: *Fenomén domova*. Paideia: Philosophical e-journal of Charles University 5, 2008, č. 3–4, s. 1–6. ISSN 1214-8725.
- PICARD, Max: *Člověk na útěku*. Praha 1970. 33-299-70.
- POPELA 2007 - POPELA, Jaroslav: *Ukrajinská pracovní migrace do České republiky. Legální a nelegální svět migrace*. (diplomová na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2007.
- PŘIBÁŇ, Jiří: *Jací můžeme být*. Praha 2004. ISBN 80-86429-30-X.
- RÁKOCZYOVÁ, Miroslava – TRBOLA, Robert (eds.): *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha 2009. ISBN 978-80-7419-023-0.
- ROBINSON, John A. T.: *Čestně o Bohu*. Praha 1969. 23-073-69.
- ROTTER, Hans: *Osoba a etika. K základům morální teologie*. Brno 1997. ISBN 80-85959-18-6.
- RYŠKOVÁ, Mireia: *Doba Ježíše Nazaretského*. Praha 2008. ISBN 978-80-246-1465-6.
- SARTORI, Giovanni: *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*. Praha 2005. ISBN 978-80-7363-380-6.

SLÁDEK, Karel: *Ruská menšina a česká společnost. Východiska transkulturní komunikace*. Ostrava 2014. ISBN 978-80-87853-12-2.

SOKOL, Jan: *Etika a život. Pokus o praktickou filosofii*. Praha 2012. ISBN 978-80-7429-063-3.

SPIEKER, Manfred: *Katolická sociální nauka a sociální tržní hospodářství*. Praha 1996. ISBN 80-85795-24-8.

SUTOR, Bernhard: *Politická etika*. Praha 1996. ISBN 80-86005-17-8.

ŠTICA, Petr: *Migrace a státní suverenita. Oprávnění hranice přistěhovalecké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky*. Červený Kostelec 2010. ISBN 978-80-87378-75-5.

ŠTICA, Petr: *Cizinec v tvých branách. Biblické podněty pro etickou reflexi migrace*. Praha 2010. ISBN 978-80246-1824-1.

VAVROŇ, Jiří: *V Česku pracuje tři sta tisíc cizinců, většinou manuálně*. Právo, 2.7.2015

VODÁKOVÁ, Alena – FIŠEROVÁ, Vlasta – LINHART, Jiří – KAPR, Jaroslav: *Sociální deviance, sociologie nemoci a medicíny*. Praha 1997. ISBN 80-85850-03-6.

5.3. Beletrie

FERRERO, Buno: *Další příběhy pro potěchu duše*. Praha 1987. ISBN 80-7178-182-7.

MANDER, Jerry: *Čtyři důvody pro zrušení televize*. Brno 2000. ISBN 80-7239-063-5.

5.4. Internetové zdroje

HAVEL, Václav: projev „*Evropa a s svět*“; italský senát, Řím 2002. Online:

<http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=22_projevy.html&typ=HTML> [cit. 2-5-2015].

Wikipedia. Online: <<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Outsourcing>> [cit. 13-07-2015].

VOJTKOVÁ, Michaela: *Teorie mezinárodní migrace* (20.4.2005) Online:

<<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=253&lst>> [cit. 26-7-2015].

KRETSCHMEROVÁ, T. - ŠIMEK, M. *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2050*.

Demografie 2004, roč. 46, č. 2, str. 91-99. (2004) Online:

<http://demografie.info/?cz_prognozyprojekcecr> [cit. 26-7-015].

Wikipedia. Online: <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Outsourcing>> [cit. 13-07-2015].

5.5. Seznam příloh

Příloha číslo 1: Čestná prohlášení – souhlasy se zveřejněním

Příloha číslo 2: Disketa s nahrávkami

6. Summary

The Theses is seeking answers to following questions: What is a migration and what is a successful integration. In both cases it is a movement. In the first case, it is the anticipation of the horizon and stepping on the path to achieve it. In the latter case, it is a breakthrough into a new kind of existence. Integration is clarifying earlier ambiguous situation, mastering what it is given. For its integrity, attitudes of the received are very important.

Results of this these are based upon an analysis of individual stories of the immigrants from the Ukraine. Their stories were multifaceted. In addition to their fates they testified about the society in the Ukraine and in our country, and their ideas about the future. They were talking about the differentiated integration, though they didn't use this term as such. They testified about the importance of faith during the process of integration. They also testified about the importance of the separation of religion from the state. It is quite obvious from these stories, that their integration does not fit the scheme of the multiculturalism. Very important for the successful integration was also the cultural proximity between them (immigrant from the Ukraine) and our society.

The process of the integration is much easier, when there are fewer differences between the cultures of the immigrant's home society and the receiving county. Citizenship is an essential prerequisite for the successful integration. For this it is quite important to be accepted and considered useful for the accepting society.

Migration is a movement: The initial state is a life in a homeland; in the place one can call a home. The result on the other hand is a new identity in a new country – a new home.

7. Přílohy

Příloha číslo 1

Čestné prohlášení – souhlas se zveřejněním.

Já VITA VENCELÍDEVOVÁ.....narozen/narozena dne 05.05.1979.....

v TLAČŮVSKÝ R-N : SELO NERESNYČIA.....

souhlasím se zveřejněním svého vyprávění pro účely diplomové práce a v diplomové práci paní Bc. Ivety Somerové.

v HAUČKOVÉ BRODĚ dne 24.05.2015

vlastnoruční podpis

Čestné prohlášení – souhlas se zveřejněním.

Já TETYANA NOVÁKOVÁ narozen/narozena dne 30.9.1975

v SMILĀ, ČERKASKÁ OBLAST

souhlasím se zveřejněním svého vyprávění pro účely diplomové práce a v diplomové práci
paní Bc. Ivety Somerové.

v HAVL. BRODĚ dne 15.6.2015

.....

vlastnoruční podpis

Čestné prohlášení – souhlas se zveřejněním.

Já *Kalasi'na Lidiková* narozen/narozena dne *6. 6. 1943*

v *Prímishy, Polská republika*

souhlasím se zveřejněním svého vyprávění pro účely diplomové práce a v diplomové práci
paní Bc. Ivety Somerové.

V *Présore* dne *15. 11. 2015*

[Handwritten signature]

vlastnoruční podpis

Čestné prohlášení – souhlas se zveřejněním.

Já *Andrej Ľidík*.....narozen/narozena dne *3.9.1941*.....

v *Šambran*.....*štata: Lúbovňa*.....

souhlasím se zveřejněním svého vyprávění pro účely diplomové práce a v diplomové práci
paní Bc. Ivety Somerové.

V *Prešove*..... dne *15. VII. 2015*

.....
vlastnoruční podpis

Čestné prohlášení – souhlas se zveřejněním.

Já HELENA TOMÁŠKOVÁ.....narozen/narozena dne 12.5.1933.....

v VINOHRADY - UKRAJINA.....

souhlasím se zveřejněním svého vyprávění pro účely diplomové práce a v diplomové práci
paní Bc. Ivety Somerové.

V Prácheň..... dne 15. VI. 2015

Tomášková.....

vlastnoruční podpis